

Latvijas Universitāte
Pedagoģijas un psiholoģijas fakultāte
Pieaugušo pedagoģiskās izglītības centrs

pamatizglītības skolotāja (1. – 4. klasēs)
studiju programma
Regīnas Platonas
stud. apl. Nr. PmSk 040032

**4. klases skolēnu pareizrakstības prasmju
pilnveidošanas iespējas krievu valodas stundās
mazākumtautības skolā**

Diplomdarbs

Zinātniskā vadītāja
Prof. Margarita Gavriļina

Rīga, 2006.

Saturs

Ievads.....	3
I. Ortogrāfiskās kompetences saturs.....	6
II. Skolēnu ortogrāfisko prasmju attīstības iespējas.....	12
Ortogrāfisko uzdevumu veidi.....	19
1. Ortogrāfiskā izrunāšana.....	20
2. Komentētais pieraksts.....	20
3. Grafiskā ortogrammas izcelšana (pasvīturošana).....	21
4. Perfokartes.....	22
5. Savstarpējā kontrole (pāru darbs).....	23
6. Rakstītā korekcija.....	23
7. Rakstīšana pēc atmiņas.....	23
III. Skolēnu ortogrāfisko prasmju pilnveidošana (izmēģinājumdarbības gaita un rezultāti).....	28
4. klases skolēnu raksturojums.....	28
3.1. 4. klases skolēnu ortogrāfisko prasmju analīze.....	29
Saruna ar skolēniem un tās rezultāti.....	29
Skolēnu domrakstu, atstāstījumu analīze, to rezultāti.....	33
3.2. Skolēnu pareizrakstības pilnveidošanas ortogrāfijas uzdevumu aprobācija.....	34
Uzdevumi ortogrammas pamanīšanas prasmes attīstīšanai.....	35
Ortogramas uzdevumi „Neuzsvērtie patskaņi vārda saknē”.....	35
Ortogramas uzdevumi „Neuzsvērtie patskaņi <i>e</i> un <i>u</i> 1. un 2. konjugācijas darbības vārdos”.....	38
Ortogrammas uzdevumi «Lietvārdu galotnes».....	41
Nobeigums.....	46
Izmantotas literatūras saraksts.....	49
Anotācija.....	51
Annotation.....	53
Pielikumi.....	55
Galvojums.....	71
Izraksts no Valsts pārbaudījumu sēdes protokola.....	72

Ievads

Ortogrāfiskā kompetence ir vispārējās valodas kultūras sastāvdaļa, precīza domas izpauduma un savstarpējas saprašanās ķīla. Valodas kultūra ir „domas tērps”, pēc kura parasti uzreiz (un, kā likums, nešaubīgi) tiek noteikts cilvēka izglītības līmenis.

Pareizrakstības pamati tiek ielikti sākumskolas klasēs. Ortogrāfisko prasmju attīstības metodikai šajā vecumposmā ir sava specifika, kuru nosaka, pirmkārt, skolēnu vecums un, otrkārt, apstākļi, ka skolēniem šajā vecumposmā nav pietiekamu teorētisko zināšanu par valodu. Panākumi ortogrāfijas apgūvē, kā zināms, ir saistīti ar apjomīgu nosacījumu klāstu. Piemēram, ir vispāratzīts fakts, ka labi runājošie, lasošie un rakstošie skolēni veiksmīgi apgūst praktiski visus mācību priekšmetus, t.sk. arī ortogrāfiju.

Izpratni par ortogrāfijas sociālo lomu var iegūt vienīgi komunikatīvās situācijās, (uz)rakstot sacerējumu vai vēstuli. Sākot apgūt ortogrāfiju, bērniem jāapzinās, ka dzīvā ortogrāfija nepieciešama saskarsmē, lai valoda būtu precīza, un tāpēc jāattīsta skolēnu motivācija pareizrakstības apguvei.

Mūsdienu lingvodidaktikas pētījumu analīze ļauj nosaukt **trīs savstarpēji saistītus virzienus pareizrakstības apgūvē sākumskolas klasēs:**

1. pareizrakstības mācīšana, pamatojoties uz pareizu skaņas un burta korelāciju, kas balstīta uz skolēnu dzirdes fonemātisko (runas) attīstību;
2. pareizrakstības mācīšana, pamatojoties uz vārdu burtiskā un morfēmiskā sastāva iegaumēšanu, kas balstīta uz izrunāšanu un norakstīšanu, vārdnīcu izmantošanu;
3. pareizrakstības mācīšana, pamatojoties uz ortogrammu pārbaudi ar likumu nosacījumiem, t.i., risinot gramatiski-ortogrāfiskus uzdevumus.

Sākumskolas klasēs šie virzieni tiek realizēti paralēli. Jāpiebilst, ka trešais virziens, uzkrājoties skolēnu gramatikas zināšanām, pastāvīgi paplašinās un izvēršas.

Mūsdienu lingvodidaktikā aktīvi notiek tādu metožu un paņēmienu meklējumi, kas nodrošinātu maksimālu skolēnu izzīņas darbību un patstāvību mācību procesā, kā arī domāšanas un runas attīstību un apgūto zināšanu, prasmju un iemaņu noturīgumu.

Dzimtās valodas dziļas izpētes un studēšanas nepieciešamību skolā nosaka tās pamatfunkcijas: valoda kalpo cilvēkam, pirmkārt, kā domas formulējuma un izpausmes līdzeklis, otrkārt, kā komunikācijas līdzeklis sabiedrības locekļu savstarpējā saskarsmē un, visbeidzot, kā noskaņojumu un jūtu izpausmes līdzeklis.

Dzimtās valodas apguve tās komunikatīvajā aspektā nekādā ziņā nenoliedz mērķtiecīgu ortogrāfiskās un interpunkcijas kompetences attīstību, jo rakstiskās

komunikācijas panākumi (zīmītes vai vēstules uzrakstīšana) vistiešākajā veidā saistīti ar to, cik kompetenti cilvēks spēj savu domu izklāstīt uz papīra.

Didaktisko pētījumu analīze atklāj, ka skolēnu ortogrāfiskās kompetences veidošanās ir viena no aktuālākajām mūsdienu apmācības problēmām skolā gan Krievijā, gan arī tās diasporās. Praktiski visi lingvodidaktiķi atzīst, ka mūsdienu bērnu ortogrāfiskās kompetences līmenis ir pazeminājies.

Starp **cēloniem**, kas izraisījuši ortogrāfiskās kompetences līmeņa pazemināšanos, var nosaukt sekojošos:

1. Mūsdienu skolēni lasīt sāk salīdzinoši vēlu (bieži vien tikai skolā) un lasa maz. Vispārzināms ir fakts, ka cilvēka izglītība vistiešākajā veidā ir atkarīga no tā, kad viņš sācis lasīt un cik daudz lasa.
2. Rakstiskās komunikācijas statuss modernajā sabiedrībā ir zems salīdzinājumā ar mutiskās komunikācijas statusu.

Mūsdienu saskarsmes vispārējo raksturu var formulēt sekojoši: nodot/saņemt nepieciešamo informāciju pēc iespējas īsākā laikā un pēc iespējas ekonomiskākajiem valodas līdzekļiem. Rakstiskā valoda, kuru raksturo tās pārdomātība nevis momentālisms, būtiski „bremzē” moderno „ātrgaitas” saskarsmi (kāpēc gan jāraksta, ja var ātri pateikt).

3. Dzimtās valodas kvalitāti iespaido paralēla otras mācību valodas izmantošana skolā (bilingvālā pieeja mācību procesam).

Ja pirmais un otrais augstākminētais cēlonis ir raksturīgs kā metropolei, tā arī diasporai, tad trešais cēlonis visdrīzāk ir vietēja rakstura. Zināms, ka skolēna dzimtās valodas kvalitāti otra valoda iespaido pat tad, ja tā ir mācību priekšmets - skolēni, apgūstot svešvalodu, sāk pārnest jaunapgūtās zināšanas uz dzimto valodu (un pretēji). Tā ir nenovēršama parādība, kuru lingvodidaktiķi izskata kā problemātisku, tomēr risināmu situāciju.

Otra valoda uz skolēnu dzimtās valodas kvalitāti atstāj daudz būtiskāku iespaidu situācijā, kad tā ir ne tikai mācību priekšmets, bet arī mācību valoda (bilingvālā apmācība). Kļūdas dzimtās valodas lietojumā, kas rodas, „krustojoties” dzimtās un otras valodas faktiem un normām, ir specifiskas (nevis vienas valodas ietvaros, bet starpvalodu), tās ir noturīgas un grūti koriģējamas.

Ortogrāfijas un interpunkcijas apguvei jābūt virzītai uz to, lai palīdzētu skolēniem izprast, ka „ortogrāfiski un interpunkcionāli pareiza rakstiskā valoda ir veiksmīgas apmācības ķīla rakstiskā formā.”

Dotajā sistēmā tiek akcentēti sekojoši darbības **virzieni**:

1. sistemātiskums skolēnu ortogrāfiskās kompetences attīstībā;
2. krievu (dzimtās) un latviešu valodas normu (t.sk. ortogrāfisko) salīdzinājums;
3. vārdu etimoloģijas izmantojums, izskaidrojot to ortogrāfiskā formāta izcelsmi.

Diplomdarbā pētītās tēmas aktualitāti nosaka fakts, ka ortogrāfisko iemaņu veidošana ir sarežģīts un ilgstošs process, kam nepieciešami efektīvu mācību metožu, paņēmieni un uz skolēnu apzinātu pakāpenisku ortogrāfisko iemaņu attīstību virzītu uzdevumu meklējumi

Diplomdarba **mērķis** - izpētīt ortogrāfiskās kompetences pilnveidošanas iespējas 4.klases skolēniem, ņemot vērā reālo viņu ortogrāfiskās kompetences līmeni un izmantojot mērķtiecīgi atlasītus ortogrāfijas uzdevumus un vingrinājumus.

Lai sasniegtu diplomdarbā izvirzītos mērķus, jāveic sekojoši **uzdevumi**:

- dotajai tēmai veltītās zinātniski metodiskās literatūras analīze un mūsdienu lingvodidaktikā par diplomdarbā pētāmo tēmu uzkrātās pieredzes apkopojums;
- jānoskaidro sākumskolas skolēnu ortogrāfisko iemaņu attīstīšanas metodikas pamati un principi;
- jānoskaidro 4.klases skolēnu rakstu valodas sasniegumi un grūtības (tipiskās kļūdas) un jānosaka tipisko kļūdu cēloņi un iemesli;
- jānoformulē ortogrāfiskās problēmas, kas jārisina 4.klases skolēnu rakstu valodas attīstīšanā, un jāizraugās atbilstoši šo problēmu risinājuma veidi (ortogrāfijas uzdevumu un didaktisko materiālu atlase);
- praktiski jāaprobē ortogrāfijas uzdevumi 4.klases skolēnu rakstu valodā konstatēto problēmu atrisināšanai;
- jāizvērtē praktiski veiktā skolēnu ortogrāfiskās kompetences līmeņa paaugstināšanas un attīstīšanas darba efektivitāte.

Izmēģinājumdarbība tika veikta ar Rīgas skolas 4.klases 26 skolēniem.

Izmēģinājumdarbības laiks: 2005.gada oktobris - 2006.gada marts.

Pielietotās **metodes**:

- zinātniski metodiskās literatūras analīze un gūto atziņu analīze;
- pārrunas;
- skolēnu rakstu darbu analīze;
- statistiskā metode.

Diplomdarba izstrādē tika izmantoti M.Razumovskajas, A. Pligina, V. Ivanovas, M. Ļvova, M. Pavlova, N. Algazinas un M.Gavriļinas koncepcijas un pētījumus gūtā pieredze.

Darba struktūru noteica tā mērķi un uzdevumi. Diplomdarbs sastāv no ievada, trīs daļām, nobeiguma, izmantotās literatūras saraksta un pielikumiem.

I. Ortogrāfiskās kompetences saturs

Ortogrāfija (gr. *ortographia* < *oorthos* taisns, pareizs + *graphia* rakstīšana) ir pareizrakstības likumu sistēma, arī pareizrakstība. Tā nosaka paplašinātas valodas normas, kas katrā konkrētā valodā pieņemtas dotajā tās attīstības posmā. Pareizrakstības likumi nepieciešami katrai valodai, jo tie nodrošina precīzu runas pārnēsumu un pareizu rakstītā izpratni visiem konkrētajā valodā runājošajiem.

Krievu valodas ortogrāfijas raksturu atklāj ar tās principu palīdzību: dažādu tipu ortogrammas tiek pakļautas morfoloģiskajiem, tradicionālajiem, jēdzieniskajiem un citu principu darbībai, tādējādi palīdzot izraudzīties apmācības metodes un paņēmienus nevis visai ortogrāfijai kopumā, bet katram konkrētajam ortogrāfijas fenomena tipam atsevišķi. Izprast ortogrāfijas principus nozīmē aptvert tās vispārējās sistēmas katru atsevišķo posmu, katru ortogrammu saskatīt tās savstarpējā saistījumā valodas daudzveidīgajā kontekstā.

Kad tiek runāts par ortogrāfijas apguvi, ar to tiek domāta ortogrāfijas iemaņu veidošana. Pedagoģijas psiholoģijā, vispārējā didaktikā un atsevišķi metodikā daudz uzmanības tiek pievērsts skolēnu prasmju un iemaņu veidošanas problēmām. Līdz ar nepieciešamību intensificēt skolēnu sagatavošanu darba tirgum, dzīvei, aktīvai dalībai ražošanā, šī problēma mūsdienā skolā ir kļuvusi par īpaši saasinātu aktualitāti.

Prasmju un iemaņu veidošanas problēmām savus pētījumus veltījuši daudzi psihologi un didaktiķi. Viņi radījuši nozīmīgu ieguldījumu prasmju un iemaņu teorijā un praksē. Tomēr vispārdidaktiskā nozīmē šajā jautājumā vēl ir ļoti daudz neskaidrību.

Kas tad īsti ir iemaņas?

Iemaņas jēdziens pēc savas būtības ir divdabīgs: iemaņas var izveidoties no "apakšas" kā pabūves vai imitācijas rezultāts, vai no „augšas” kā prasmes automatizācijas un redukcijas rezultāts.

Tai pašā laikā nedrīkst aizmirst par iemaņu izveidošanās iespēju, balstoties uz jutekliskumu un intuīciju. Vienos un tajos pašos apstākļos - vienā klasē, pie viena un tā paša skolotāja, esot aptuveni līdzīgā attīstības pakāpē - bērni sasniedz atšķirīgus rezultātus. Nevar noliegt atsevišķu skolēnu tā saucamo dabisko gramatiskā apdāvinātību. Viņiem ir pietiekami vienreiz ieraudzīt vārdu uzrakstītu vai vienu reizi izjust to rokas kustībā (uzrakstīt), lai nekad nepieļautu kļūdas šajā vārdā.

Gramatiskā un antigramatiskā virziena piekritēji jau sen aprakstījuši divus virzienus pareizrakstības apguves metodikā.

Ir pierādīts, ka pareizrakstības veiksmīga apguve ir atkarīga no tā, cik savlaicīgi, dziļi un pareizi skolēni apzinās vārda kā valodas vienības īpatnības. Ar apzināto rakstību tiek

saprasta rakstīšana, balstoties uz ortogrāfijas likumiem, kuros apkopotas un vispārinātas vārdu fonētiskās, leksiskās un citas īpatnības.

Atzīstot ortogrāfijas likumu apgūšanas nozīmīgumu, tādējādi atbrīvojot rakstītāju no nepieciešamības iegaumēt katra vārda rakstību, metodiķi un skolotāji nevar atstāt bez ievērības dažus būtiskus trūkumus pareizrakstības likumus zinošo skolēnu ortogrāfiskajā sagatavotībā. Piemēram, ne vienreiz vien ir atzīmēts, ka skolēni nesaskata saikni starp atsevišķiem likumiem, nepārvalda paškontroles iemaņas, it īpaši nestandarta situācijās. Tādējādi tiek proklamēts mācību saturiskās un procesuālās puses vienotības princips. Mācību process būs veiksmīgs, ja skolēna nodarbības (viņa mācību darbība) virzītas ne tikai uz zināšanu (mācību priekšmeta satura), bet arī šo zināšanu ieguves paņēmieniem. Attiecībā uz ortogrāfiju, kā uzskata M.Razumovskaja, tas nozīmē, ka pareizrakstības likumu zināšanas vien ir nepietiekamas, lai veiksmīgi veidotos ortogrāfiskās iemaņas, jo pareizrakstības likuma saturs, tā teorētiskā būtība tiek apgūta mācību darbības gaitā, vingrinājumu veikšanas rezultātā, veidojot prasmi rīkoties atbilstoši šiem likumiem. [17, 25] Tāpēc var apgalvot, ka vingrinājumu (mācību darbības) efektivitāte ir atkarīga no teorijas kvalitātes un no mācību darbības saskaņotības un atbilstības ar šo teoriju.

Piemēram, kad pārbaudāmo neuzsvērto vārda saknes patskaņu pareizrakstības likums orientēts uz „pārbaudes vārdu” piemeklēšanu (Neuzsvērtie patskaņi vārda saknē tiek rakstīti tāpat, kā tie tiek rakstīti zem uzsvara vārdos ar to pašu sakni.), skolēnam it kā zūd šīs parādības būtība - neuzsvērtie patskaņi tiek rakstīti ar to pašu burtu kā uzsvērtie patskaņi vārdos ar to pašu sakni, t.i. radniecīgajos vārdos.

Galvenais, kas ietverts šajā likumā, ir tā orientācija uz semantiku - vienas nozīmes saknes (radniecīgie vārdi) vienmēr tiek rakstītas vienādi kā pārbaudāmajiem, tā arī nepārbaudāmajiem vārdiem. Lai izvairītos no tādām kļūdām kā *жилеть* (jo *жила*), kad, pamatojoties uz likumu, skolēns veic nepareizu darbību, par darbības saturu jākļūst zinātniskam radniecīgu vārdu piemeklēšanas veidam, izskaidrojot vienu vārdu ar citu, tuvi radniecīgu: *мальшья – это совсем маленький человек, ребёнок*. Paskaidrojot vārda saknes nozīmi ar tuvi radniecīgu vārdu, skolēns apgūst darbību, kas ir adekvāta likumam. Pieradinoties tieši tā noteikt rakstību, skolēni arī apgūst likumu, kas tādējādi iegūst tā patieso saturu.

Izklāstītā pieeja ir saskanīga ar psiholoģijā nostiprinājušos atzinumu par apzināšanās un darbības vienotību, par aktīvu pieeju mācībām.

Apskatot mācības kā īpaši organizētu procesu, psihologi un pedagogi kā obligāti nepieciešamu nosaka tā posmu savstarpējo saistījumu. Pie tam būtiska nozīme tiek piešķirta „mācību darbības mērķu un uzdevumu apzināšanai - kam jābūt sasniegtam mācību darbības

rezultātā un atsevišķos tās posmos”, kā arī mācību darbības veikšanas veidu un paņēmieni apzināšanai. Līdz ar to pašā mācību darbībā (dotajā gadījumā - ortogrāfiskajā darbībā) izceļas divi komponenti - orientējošais un izpildošais, vai orientējošā un izpildošā daļa.

Izšķiroša loma kvalitatīvā darbības raksturojumā ir orientējošajai daļai. Saskaņā ar P.Galperina pētījumiem, pašas orientējošās daļas raksturojumā izšķirošs ir mācību darbības orientējošais pamats - apstākļu kopums, uz kuriem bērnus orientējas, to veicot.

M.Razumovskaja atzīmē, ka iemaņu veidošanai būtisku orientieru izvēle mācību darba praksē ir saistīta ar apgūstamā priekšmeta (ortogrāfijas) īpatnībām, mācību darba posmiem un konkrētajiem uzdevumiem. [17, 54]

Iemaņu veidošanas process tiek organizēts atkarībā no mācību procesa posma. Pazīmes, uz kurām orientējas atšķirīgu vecuma grupu skolēni, mainās, ar katru nākošo pakāpi kļūstot aizvien „gramatiskākām”. Nepārtraukta skolēnu ortogrāfisko darbību pilnveidošana, pamatojoties uz viņu zinātnisko zināšanu attīstību, veicina skolēnu attīstību un iemaņu kvalitātes uzlabošanu.

Jāpiebilst, ka mācību darbības orientējošais pamats var būt atšķirīgs ne tikai dažādos posmos, bet arī konkrētajā mācību posmā. Ortogrāfijas metodikā šī atziņa ir ārkārtīgi svarīga. Ļoti bieži likumu var „izlasīt” dažādi, bet mācību darba rezultātus vistiešākajā veidā nosaka, cik veiksmīgi vai neveiksmīgi likuma saturs ticis atklāts. Uz ko konkrēti tikusi vērsta skolēnu uzmanība, apgūstot kādu no rakstības likumiem, iegūst izšķirošu nozīmi ortogrāfijas iemaņu veidošanā.

Pie tam, kā uzsvērusi M.Razumovskaja, jāņem vērā sekojošs apstāklis - pazīmes, pēc kurām skolēnam jāorientējas savā praktiskajā darbībā, parasti jau ir minētas ortogrāfijas likuma formulējumā. [17, 97] Bet, lai likums „darbotos”, un skolēns, risinot rakstības problēmas, vadītos tieši pēc likumā dotajiem orientieriem, vingrinājumu ievirzei (izpildošā daļa) vajag būt saskanīgai ar likuma saturu (orientējošā daļa). Praksē diemžēl. bieži vien šādas saskaņotības nav, kas arī izskaidro nereti vērojamo plaisu starp likuma zināšanām (uzstādījums) un ortogrāfiskām iemaņām, kas izveidojušās patvaļīgi. Piemēram, likums par *o-e* pareizrakstību pēc šņāceņiem saknē, kā tas ir dots mācību grāmatā (uzstādījums uz izņēmuma gadījumu iegaumēšanu), neatbilst izpildāmajai daļai (vingrinājumos ir jāpiemeklē radniecīgi vārdi). Uzstādījuma un darbības nesaskaņotība pazemina mācību darba rezultātu - vingrinājuma orientējošās pazīmes „pēc likuma” neatbilst skolēna darbības faktiskajai „iegaumēšanas” ievirzei. Iemaņa tiek veidota neatbilstības nosacījumos, ortogrāfiskās darbības orientējošās un izpildošās daļas nesaskaņotības apstākļos, kas nevar neatstāt iespaidu uz šo zināšanu kvalitāti.

Nešaubīgi tiek atzīts, ka vingrinājumiem ir jābūt virzītiem tā, lai darbības „pēc uzdevuma” tiktu veiktas, balstoties uz apgūto likumu, uz teorētiskajiem pamatiem. Iemaņas veidojas, balstoties uz zināšanām par darbības veikšanas veidiem. Visveiksmīgāk - ātri un nekļūdīgi - skolēni apgūst iemaņas, pamatojoties uz zināšanām un pielietojot algoritmus.

Veidojot skolēnu ortogrāfiskās prasmes, skolotājam ir jāņem vērā ortogrāfisko iemaņu psiholoģiskais raksturs. Kā jau augstāk minēts, iemaņas ir apzinātas darbības automatizēti komponenti. Pie tam jāievēro, ka vārds „automatizēts” nozīmē iemaņas kā darbības veidošanas paņēmiens, kad sākotnēji tā balstās uz apzinātu noteiktu likumu pielietošanu, un tikai pēc tam, vingrināšanās procesā, padarīts automatizēts. Uzmanība jāpievērš vēl vienam apstāklim - automatizēta iemaņa ļauj jebkurā solī, it īpaši pie grūtībām vai mulsinošās situācijās, atkal kļūt apzinātai. [13, 74]

Iemaņas veidojas uz prasmju pamata. Prasmes savukārt saistītas ar zināšanu apguvi un to pielietojumu rakstībā.

Pēc lingvodidaktu domām, **nepieciešamie nosacījumi** ortogrāfisko iemaņu veidošanai ir sekojoši:

- ortogrāfijas pasniegšanas augsts zinātniskais līmenis;
- saikne starp ortogrāfisko iemaņu veidošanu un runas attīstību;
- ortogrāfijas likumu zināšanas;
- likumu pielietošanas shēmu zināšanas (ortogrāfiskās iztīrāšanas shēmas) un prasme veikt likuma pielietojuma veicinošu ortogrāfisko iztīrāšanu;
- vingrinājumi, kas nostiprina prasmi pielietot ortogrāfijas likumu. [11, 32]

Kā veidojas iemaņas? Kā organizēt ātru, nekļūdīgu un noturīgu iemaņu apguvi?

Prasmes un iemaņas tiek veidotas, izpildot noteiktas sistēmas vingrinājumus, un tiek attīstītas, pilnveidotas un nostiprinātas radošā to pielietojuma procesā mainītās situācijās.

Kas ir jāsaprot ar terminu „vingrinājumi”? Psiholoģijā par vingrinājumiem tiek dēvēta daudzkārtēja noteiktu darbību vai darbības veidu veikšana, kam mērķis ir to apguve, balstoties uz izpratni, un kas tiek apzināti kontrolēta un koriģēta. Šajā definīcijā tiek uzsvērtā mērķtiecība vingrinājumiem, kas tiek veikti, pamatojoties uz izpratni, rūpīgi pārdomātā pedagoģiskajā vadībā.

Stihiska, neorganizēta darbības atkārtošana var nenovest pie pilnveidošanas vai izveidos pielietojumā mehānisku darbību standarta situācijās. Skolēnu vingrinājumu pedagoģiskā vadība paredz noteiktu nodarbību metodikas un zinātniski pamatotu palīglīdzekļu izmantošanu, kā arī norādījumus skolēniem. Sākumā skolēni apgūstamās darbības veic nedroši, rodoties grūtībām, cenšas atcerēties atbilstošu likumu. Darbībai pilnveidojoties, nepieciešamība atcerēties likumus vai to pielietošanas veidus atkrīt.

Pakāpeniski darbības automatizējas, pārveidojoties iemaņās. Skolēnu uzmanība pie tam pārslēdzas uz nepieciešamā rezultāta ieguves procesu un darbības veikšanas kvalitāti. Piedevām, kontrole pār automatizētajām darbībām nebeidzas. Piemēram, skolēns automātiski pieraksta skolotāja diktētos vārdus. Viņam nav jāatceras likumi, kā tiek rakstīti atsevišķi burti, bet tiklīdz diktātā gadās vārdi ar nezināmu vai sarežģītu ortogrammu, rakstīšanas procesam pieslēdzas atmiņa, domāšana un citi psiholoģiskie procesi.

Veicot „slēptās kontroles” funkciju, apziņa nepārtraukti atrodas it kā „rezervē”, pieslēdzoties tikai tad, kad automatizēto darbību veikšana saskaras ar kaut kādiem šķēršļiem. Cilvēka apziņa nekavējoties ieslēdzas. Tā veic radušos grūtību analīzi un nosaka šķēršļu pārvarēšanas ceļu. Šādas kontroles un grūtību novēršanas rezultātā izstrādātās iemaņas funkcionēšana turpinās.

Iemaņas veiksmīgas veidošanās pazīmes ir sekojošas:

- palielinās izkopjamo kustību veikšanas ātrums;
- palielinās to kvalitāte, precizitāte, saskaņotība;
- pazeminās cilvēka fiziskais un nervu spriegums. [9, 28]

Pieaugušais, mācot bērnam rakstīt, lēkāt vai spēlēt klavieres, parāda viņam ne tikai automatizētu darbību piemērus. Skolotājs paskaidro, kā konkrēto darbību veikt, kādas kļūdas un kāpēc skolēns pielaidis, atrod veidus, kā pamudināt bērnu nākošajam mēģinājumam. Sniedzot skolēna veikto darbību un pielikto pūļu vērtējumu, pamato izteikto vērtējumu.

Iemaņas veidošanas procesā milzīga loma ir runai un tiem sociālās mijiedarbības līdzekļiem, kas saistīti ar daudzveidīgajām starppersonu saskarsmes formām.

Ortogrāfiskās iemaņas ir neatņemams rakstu valodas komponents. Tātad, ortogrāfiskās iemaņas ir valodas iemaņas. Tieši tāpēc ortogrāfijas nodarbības tiek saistītas ar skolēnu runas attīstības. Pie tam, ir ļoti svarīgi, lai skolēni izietu divu uzdevumu „savietošanas” etapam - izteiktu savas domas rakstiskā formā, ievērojot ortogrāfijas likumus.

Pie iepriekšminētās savietošanas ortogrāfiskās darbības kļūst par citas darbības izpildes līdzekli. Sekojoši, izveidojas noturīgas ortogrāfiskās iemaņas.

Apgūstot ortogrāfiju, sistemātiski tiek veikts darbs ar vārdu un frazeoloģismu nozīmi, veicinot ortogrāfisko iemaņu veidošanos un bagātinot skolēnu vārdu krājumu.

Darbam ar vārdu savienojumiem, apgūstot ortogrāfiju, ir zināma specifika - skolēni pēc atvasinātā vārda nosaka pamatvārdu. Piemēram, apgūstot neuzsvērto patskaņu *e* un *u* pareizrakstības likumus lietvārdu locījumu galotnēs utml. Grūtības, veicot šo darbu, tiek pārvarētas vienīgi pildot vingrinājumus.

Gatavojot skolēnus kārtējam atstāstījumam vai domrakstam, skolotājs, no vienas puses, strādā ar ortogrāfiskajām kļūdām, kas pielaistas iepriekšējā darbā, un, no otras puses,

veic sistemātisku darbu, lai novērstu ortogrāfiskas kļūdas nākošajā atstāstījumā vai domrakstā.

Skolotājam, veidojot skolēnu ortogrāfiskās iemaņas, vienmēr jātiecas pēc tā, lai skolēni mācētu izvirzīt sev konkrētu mācību uzdevumu, risinātu šo mācību uzdevumu racionāli un kontrolētu sevi.

Mācību darbs, prasmīgi to organizējot, veicina ne tikai racionāla garīgā darba iemaņu veidošanos, bet ieaudzina arī darba mīlestību, paradumu strādāt pēc labākās sirdsapziņas, ar pilnu atdevi un novedot iesākto līdz galam. Tas viss palīdz sekmīgi gatavot skolēnu patstāvīgai darba dzīvei.

II. Skolēnu ortogrāfisko prasmju attīstības iespējas

Pašreizējā laika posmā lingvo-didaktikā liela uzmanība tiek veltīta skolēnu ortogrāfiskajai kompetencei. Tas ir izskaidrojams ar to, ka mūsdienu skolēnu ortogrāfiskā prasme būtiski pazeminās. Saskaņā ar lingvo-didaktiķu viedokli, minētās situācijas **cēloņi** ir sekojoši:

- otras valodas iespaids (bilingvālā pieeja apmācībā),
- mūsdienu skolēns sāk lasīt vēlu un lasa maz,
- rakstiskās komunikācijas statuss mūsdienu saskarsmē ir zems salīdzinājumā ar mutisko komunikāciju [5, 24].

Lingvo-didaktikai veltītās literatūras analīze diplomdarbā pētāmās tēmas kontekstā atklāj, ka mūsdienu lingvo-didaktika uzkrājusi vērā ņemamu pieredzi attiecībā uz ortogrāfisko prasmju attīstību skolēniem,

Pirmkārt, jēdzienā „ortogrāfiskā kompetence” didaktiķi ietver sekojošas skolēna **prasmes**:

- prasmi ievērot ortogrammu vārdā;
- prasmi diferencēt ortogrammas;
- veidot spriedumus, risinot ortogrāfiskus uzdevumus vārdā;
- analizēt ortogrāfiskā likuma saturu, kā arī formulēt ortogrāfisko likumu;
- apzīmēt ortogrammu vārdā;
- saskatīt kļūdas gan personiski savā, gan citu rakstiskajā tekstā, izlabot tās un argumentēt sava viedokļa pareizību. [5, 27]

Otrkārt, zinātnieki atšķirīgi definē pašu ortogrammas jēdzienu. Piemēram, M.Razumovskaja piedāvā sekojošu ortogrammas definīciju: „ja vārdā ir grafisku variantu izvēle, tātad tā ir ortogramma”. [17, 33]

Nedaudz atšķirīga definīcija atrodama D.Rozentāla darbos: „Pieraksts, kas atbilst ortogrāfiskajiem likumiem un kur nepieciešams šo likumu pielietojums.” [18, 334]

V.Ivanova piedāvā vēl vienu definējuma variantu: „pareizs pieraksts, kas jāizvēlas no virknes iespējamo”. [8, 32]

V.Ivanovas piedāvātā definīcija ļauj īstenot ortogrammas kā specifiskas rakstības parādības jēdzienu. Pamatojoties uz šo definīciju, skolēni gūst iespēju noformulēt prasmi rakstībā pamanīt ortogrammas, vadoties pēc elementāra nosacījuma: ja ir iespējami grafiski

varianti, tātad ir ortogramma
$$\begin{array}{c} \text{В} \quad \text{О} \quad \text{Д} \quad \text{Я} \\ \text{а} \quad \text{а} \quad \text{е} \quad \text{е} \end{array} \text{НОЙ}$$
. Kurš burts no to klāsta atbilst pareizrakstībai, tiek izlemts, pamatojoties uz pareizrakstības likumiem.

Lielākā daļa ortogrāfijas speciālistu norāda uz nepieciešamību ņemt vērā ortogrāfiskos principus, attīstot skolēnu ortogrāfisko prasmi.

Kā zināms, ortogrāfija krievu valodā pakļauta sekojošiem **principiem**:

- morfoloģiskais princips, t.i. saknes, piedēkļa, piedēkļa un galotnes morfēma vienāds pieraksts neatkarīgi no izmaiņām vārda skanējumā, kas radušās radniecīgu vārdu vai vārdu formu veidošanā. Uz šo neatbilstību attiecas visi neuzsvērto balsīgo līdzskaņu gadījumi dažādās vārda saknes, piedēkļa, piedēkļa un galotnes morfēmās. Piemēram, *вода*. Kāpēc jāraksta *вода*? Tāpēc, ka ir vārds *водный*. *Просьба*. Fonētiski ir dzirdams *з*, bet rakstām *с*, jo ir vārds *просить*. *Стлать* rakstām ar *т*, jo *стелет* rakstām ar *т*. *Слать* pēc analogijas ar *шлёт*, rakstām bez *т*. *Масло, сало* beigās rakstām *-о*. Šajā gadījumā ir ortogrāfijas un galotņu rakstības joma - vidējās dzimtes galotne *-о*: *окно, яйцо* utt.
- fonētiskais princips, t.i. kā rakstīts, tā arī tiek izrunāts. Krievu valodā ir daudz vārdu, kas tiek rakstīti atbilstoši izrunai, bez jebkādām viltībām. Vārda rakstība pēc fonētiskā principa atspoguļo fonētisko īstenību: vārda reālo fonētisko sastāvu.
- tradicionālais princips. Šis princips atspoguļo laika gaitā izveidojušos vārda rakstības tradīciju vai tā vēsturi. Atbilstoši tradicionālajam principam ir pieņemts rakstīt *красного*, *синего* kaut gan šo rakstību neatspoguļo ne fonētiskā īstenība, ne gramatiskā vai leksiskā nozīme. Noteiktā krievu valodas vēstures posmā pilnformas īpašības vārdu vienskaitļa ģenitīva forma tika izrunāta [-oɔo] un [-eɔo], un to rakstība atbilda fonētiskajam principam.

Tomēr valodas mutiskā forma mainās daudz ātrāk nekā rakstiskā, jo mutiskā forma mainās spontāni, bet „ortogrāfiskās normas tiek veidotas apzināti, izmaiņas tajās tiek veiktas tikai tad, kad pretruna starp rakstību un izrunu kļūst acīmredzama” [7, 23]. Tradicionālais princips ir nevis valodas likumu atspoguļojums, bet gan izveidojušās rakstiskās komunikācijas tradīcijas produkts.

- grafiskās analogijas princips, t.i. zīmes nepastarpināti asociējas ar nozīmi, neņemot vērā skaņas. Piemēram, krievu valodā tiek rakstīts *меч* bez mīkstinājuma zīmes, bet *ночь* ar mīkstinājuma zīmi. Tam nav nekāda fonētiska pamatojuma, bet ir nozīmes atspoguļojums. Sekojoši tiek formulēts arī likums: ja vārds ir vīriešu dzimtē, mīkstinājuma zīme nav jāraksta, bet, ja vārds ir sieviešu dzimtē, mīkstinājuma zīme jāraksta. Tātad, tas vienkārši ir zināmas nozīmes atspoguļojums.

Ko zinātnieki ietver jēdzienā „ortogrāfiskās prasmes”? Jēdziens tiek definēts kā pamatprasmē, kas nodrošina attieksmi pret rakstību, motivē balstīšanos uz likumībām un

leksiku, tā ir prasme rakstītājā valodā ievērot ortogrammas un izdalīt to rakstības jomā tos gadījumus, kad rakstītājs var pieļaut kļūdas.

Iemācīt bērnam pamanīt vārdā ortogrammu nozīmē iemācīt viņam apšaubīt vārda ortogrāfisko veidolu:

- 1) skaņu burtiskais pieraksts - *a/o, e/u (трава, река)*;
- 2) kopā/atsevišķi/domuzīme lietojums - *(не)хочу, (по)летнему*;
- 3) lielais/mazais sākumburts - *(В, в)енна*;
- 4) zilbju burtu pārvešana jaunā rindā - *бу/к/варь*.

Prasme diferencēt ortogrammas. Atšķirt tās pēc tiem (atbilstošā burta, kopā-atsevišķi-ar domu zīmi savienoto vārda daļu, ar lielo vai mazo sākumburtu ortogrammas), pēc veida (vārda saknes, priedēkļa, piedēkļa un galotnes ortogrammas, defises lietojums utt.), veida ietvaros (pārbaudāmās/nepārbaudāmās/līdzskaņu miju vārdu saknes utml.).

Pēc M.Razumovskajas domām, ortogrammas rakstura noteikšanas prasme veicina apgūstamā materiāla izpratni sistēmas ietvaros un tā savietošanu ar atbilstošo likumu. [17, 39] Likumi ir formulēti, attiecinot tos konkrētām ortogrammām, un pareizam to pielietojumam, nepieciešams prast tos korelēt ar sevis uzrakstīto. Mācību darbības praksē pastāvīgi nākas saskarties ar to, ka skolēni sajauc ortogrammas.

Piemēram, skolēns raksta vārdu *ночѣвка* ar burtu *o* pēc šņāceņa, pamatojoties uz to, ka attiecīgais patskanis ir uzsvērts. Tai pašā laikā do vārdu veidojošais piedēklis ir *-к-* (*ночевать - ночѣвкa*) un likums par *o-e* lietojumu pēc šņāceņiem lietvārdu un īpašības vārdu piedēkļos uz do gadījumu neattiecas. Tiek jaukti *o-e* lietojuma gadījumi pēc šņāceņiem vārda saknē, piedēklī un galotnē (*желтый*, bet *парчовый, плечом*), kā arī beigu burtu lietojumā pēc šņāceņiem noteiktās vārdu šķirās (*мышь (ж.р.)*, bet *крыш (ж.р.)*).

Galvenās prasmes (ortogrammu identificēšana rakstītājā valodā, to kvalifikācija un likumiem atbilstošs pielietojums, izvēloties to no esošajiem grafiskajiem variantiem) 50-60 % skolēnu tā arī neizveidojas.

Prasmju un iemaņu veidošanai savus pētījumus veltījuši neskaitāmi didaktiķi un psihologi, nozīmīgi papildinot prasmju un iemaņu veidošanas teoriju un praksi. Tomēr vispārdidaktiskajā jomā šajā problēmā ir vēl daudz neskaidrību.

Iemaņu jēdziena izpratne ir divējāda:

- iemaņas var izveidoties no „apakšas” kā pabūves vai imitācijas rezultāts;
- iemaņas var izveidoties no „augšas” kā automatizācijas un prasmju redukcijas rezultāts.

Tomēr nevar neņemt vērā arī iemaņu iespējamo izveidošanos uz empīriskas un intuitīvas pieredzes bāzes. Vienos un tajos pašos apstākļos - viena un tā pati klase, viens un

tas pats skolotājs un aptuveni līdzīgs attīstības līmenis - bērni sasniedz atšķirīgus rezultātus. Nevar noliegt atsevišķu skolēnu iedzimtu izpratību. Šiem skolēniem pietiek vienreiz redzēt vārdu rakstītā veidā vai vienreiz to uzrakstīt, lai nekad nekļūdītos attiecīgā vārda uzrakstīšanā. Pedagoģiskajā literatūrā noturīgs ir atzinums, ka „skolas mācību priekšmets nav saīsināta un vienkāršota atbilstošās zinātnes kopija, bet gan didaktiski pārstrādāta un pamatota un vispārējās izglītības mērķiem paredzēta zināšanu sistēma ... kā arī prasmju un iemaņu sistēma, kas ir pielietojama tipiskos darbības veidos ...” [12, 25]

Saskaņā ar M.Razumovskajas atziņām, tādējādi tiek pasludināta mācību procesa saturiskā un procesuālā vienotība. [17, 56] Mācību process būs veiksmīgs, ja skolēna nodarbības vērstas ne tikai uz zināšanu (mācību priekšmeta satura), bet arī šo zināšanu iegūšanas veidu apguvi. Attiecībā uz ortogrāfiju tas nozīmē, ka ar pareizrakstības likumu zināšanām vien ir par maz, lai izveidotos teicamas ortogrāfiskās iemaņas: likumu saturs, to teorētiskā būtība tiek izprasta un apgūta mācību darbības gaitā, veicot vingrinājumus, kas veido prasmes rīkoties atbilstoši likumiem. Tā, piemēram, kad vārda saknes neuzsvērto patskaņu pareizrakstības likums tiek orientēts uz „pārbaudes vārdu” piemeklēšanu („Neuzsvērtie patskaņi vārda saknē tiek rakstīti tāpat, kā tie tiek rakstīti tās pašas saknes vārdos, kad ir uzsvērti.”), no skolēna apziņas it kā aizslīd pati parādības būtība - neuzsvērtie līdzskaņi tiek apzīmēti ar to pašu burtu, ar kuru tie tiek apzīmēti kā uzsvērtie patskaņi vārdu saknēs ar kopēju nozīmi. Būtiskais, kas ir ietverts likumā - vienas nozīmes saknes (vienas radniecīgas vārdu saimes vārdu saknes) vienmēr tiek rakstītas vienādi gan ar pārbaudāmajiem, gan nepārbaudāmajiem patskaņiem. Lai nepieļautu tādas kļūdas kā, piemēram, *жилеть*, jo *жила*, izvairoties no nepareiziem „uz likumu balstītiem” meklējumiem, par mācību darbības saturu jāklūst zinātniskai viensaknes vārdu izvēlei, kas ļauj viena vārda rakstību izskaidrot ar cita radniecīga vārda rakstību.

Pazīmes, uz kurām skolēnam savā praktiskajā darbībā jābalstās, parasti jau ir definētas ortogrāfiskā likuma formulējumā. Tomēr, lai likums „darbotos”, lai skolēns, risinot rakstības problēmu, vadītos tieši pēc likumā dotajiem orientieriem, vingrinājumu ievirzei (izpildošajai daļai) jābūt saskanīgai ar likuma saturu (orientējošo daļu). Mācību darbības praksē bieži vien gan šāda saskaņojuma nav, kas arī izskaidro nereti novērojamo pārrāvumu starp likuma mutiskā formulējuma zināšanu un patvaļīgo ortogrāfisko iemaņu veidošanos. Vingrinājumu uzstādījumu un mācību darbības nesaskaņotība pazemina mācību darba rezultativitāti.

Kā atzīmējusi M.Gavriļina, prasme vārdā saskaņāt ortogrammu tiek uzskatīta par sākotnējo nepieciešamo un uz apzinātu vērsanos pie likumiem virzošo prasmi. Ja skolēnam tā nav izveidojusies, tad visi turpmākie darba posmi ortogrāfijas problēmu risināšanā ir bezjēdzīgi. [5, 35]

Tiek uzskatīts, ka izglītots cilvēks no neizglītota atšķiras ar to, ka vienmēr zina, kad nākas šaubīties vārda rakstībā, un atrisina savas šaubas, vēršoties pie likuma vai pareizrakstības vārdnīcas. Neizglītots cilvēks turpretim raksta neminstinoties un, sekojoši, pieļauj kļūdas, tās pat nepamanot. Iemācīt bērnam saskatīt vārdā ortogrammu - tas nozīmē iemācīt viņu šaubīties par vārda ortogrāfisko atveidu.

Pareizrakstību skolēniem parasti māca teikumu un tekstu ietvaros, kā arī izmantojot vārdus, kuros izlaisti burti. Piemēram: *Б...леет парус од...нокий*. Pati grūtākā uzdevuma daļa (atrast vārdos ortogrammas, t.i. tās vietas vārdā, kuru rakstība izraisa šaubas) ir jau veikta skolēna vietā. Viņam atliek vien pielietot likumu attiecīgajai situācijai. Taču skolēna paša rakstītajā tekstā vārdos nav izlaistu burtu vai jautājuma zīmju „apšaubāmajās” vietās, pie tam, šaubīties jau ar’ viņš nav iemācīts.

N.Algazina [2, 23] augstāk minētās pareizrakstības mācīšanas problēmas risināšanā iesaka sekojošo - lai rakstītu atbilstoši ortogrāfiskajiem likumiem, skolēnam

- ortogramma jāatklāj (analītiskās darbības atpazīšanas posms),
- jānosaka, kurš ortogrāfijas likums konkrētajā gadījumā jāpielieto (analītiskās darbības „izvēles” posms),
- jāatrisina jautājums par konkrēto rakstību, izceļot būtiskās pazīmes, kas nepieciešamas un pietiekamas, lai pielietotu ortogrāfijas likumu (analītiskās darbības „noslēguma” posms).

No skolēnam veicamā garīgā darba secības viedokļa ortogrāfijas likumu pielietošanas gaitā visas ortogrammas pazīmes iedalās trīs grupās:

- „atpazīstamības” pazīmes, pēc kurām skolēns atpazīst ortogrammu;
- „izvēles” pazīmes, kuras noskaidrojot, skolēns izlemj par dotajā gadījumā pielietojamo ortogrāfijas likumu;
- „noslēguma” pazīmes, ar kuru palīdzību skolēns pielieto konkrētajā dotajā gadījumā atbilstošo ortogrāfijas likumu.

Ortogrāfijas likums tikai tad varēs kļūt par rīcības instrukciju, kad visas nepieciešamās un pietiekamās ortogrammas pazīmes būs nosauktas tās formulējumā.

Formulējot ortogrāfijas likumus, jātiecas pēc tā, lai visas ortogrammu nepieciešamās un pietiekamās pazīmes būtu kompakti norādītas tajā secībā, kas nepieciešama to pielietojumā.

M.Razumovskaja norādījusi, ka likuma formulējums nebūt ne vienmēr atspoguļo tā saturisko būtību, un bieži vien šī būtība tā arī paliek skolēnu neapverta. [17, 14] Problēma „likumu zinu, bet pielietot nemāku” joprojām ir aktuāla, tāpat kā nav rimuši mēģinājumi to atrisināt gan ar tā saucamajiem algoritmiem, gan definējot ortogrammu raksturīgās pazīmes,

gan radot grafiskus apzīmējumus un likumu būtības shematiskus attēlojumus, iekļaujot „atbalsta signālus”. Jebkurš no šiem paņēmieniem palīdz izveidot uz ortogrāfijas likumiem pamatotas iemaņas, ja tas tiek pielietots sistemātiski nevis laiku pa laikam, no reizes uz reizi.

Tomēr labākus rezultātus izdodas sasniegt tajos gadījumos, kad skolēns apguvis prasmi rīkoties adekvāti likuma valodiskajai būtībai. Pēc M Gavriļinas domām, ļoti svarīgi ir iemācīt skolēnam atrast likuma teksta jēdzienisko daļu. Darbs ar ortogrāfiskā likuma tekstu var tikt izvērsts divos virzienos:

- 1) jau „gatava” (mācību grāmatā formulēta) ortogrāfiskā likuma analīze;
- 2) skolēna kopīgi ar skolotāju izveidots ortogrāfiskā likuma teksta formulējums, kas radies valodnieciskā materiāla analīzes rezultātā.

Līdz ar to, M.Gavriļina piedāvā darbu klasē nostādīt tā, lai realizētu otro virzienu, kad skolēni paši formulē likumu. Paraugs tiek demonstrēts uz sekojošas ortogrammas piemēra: patskaņi lietvārdu piedēkļos *-ек-* un *-ук-*.

I posms. Sagatavošanās.

Mērķis - sagatavot skolēnus formulējumam un jaunā ortogrāfijas likuma uztverei.

Bāzes materiāls (atkārtojums):

- prasme tekstā atrast lietvārdus,
- prasme lietvārdos noteikt piedēkļus,
- prasme pareizi noteikt uzsvāra vietu vārdā,
- prasme locīt lietvārdus.

II posms. Ortogrammas nosaukuma analīze.

Jaunās ortogrammas nosaukums tiek uzrakstīts uz tāfeles.

Skolēni nosauc pazīmes, pēc kurām ortogramma atšķiras:

- vārdam jābūt lietvārdam,
- tajā jābūt piedēklim *-ек-* un *-ук-*,
- patskaņiem *-e-* un *-u-* jābūt neuzsvērtiem.

III posms. Praktiska materiāla analīze.

Uz tāfeles ir tabula, par kuru tiek risināta saruna.

<i>И.п.</i>	<i>Р.п.</i>
<i>ключик</i>	<i>ключика</i>
<i>дворик</i>	<i>дворика</i>
<i>замочек</i>	<i>замочка</i>
<i>горошек</i>	<i>горошка</i>

Saruna

- 1) Kurai vārdu šķirai piederīgi ir vārdi *ключик, дворик, замочек, горошек*?
- 2) Kurās vārdu daļās atrodas patskaņi *-e-* un *-u-* (nominatīva locījumā)?
(Tiek atzīmēti piedēkļi.)
- 3) Vai šie patskaņi dotajos vārdos ir uzsvērti vai neuzsvērti?
(Tiek atzīmēti uzsvāri, pasvītroti patskaņi *-e-* un *-u-*.)
- 4) Uzmanīgi paskatieties uz tiem pašiem vārdiem ģenitīva locījumā un pastāstiet, kurā gadījumā piedēklī tiek rakstīts burts *-u-* un kad burts *-e-*?

IV posms. Likuma formulējums un analīze.

Pamatojoties uz vārdu analīzi (III posmā), skolēni mēģina noformulēt likuma tekstu. Ir lietderīgi skolēniem ieteikt „matrici” formulējuma izveidošanai: Lietvārdā tiek rakstīts piedēklis -.....-, ja vārdam mainoties ir burts

Pēc tam likuma teksts tiek analizēts (Vai viss nepieciešamais formulējumā ir iekļauts?), t.i. tiek izceltas tā nozīmju daļas: kur? - kas? - pie kādiem nosacījumiem?

V posms. Ortogrammas apzīmēšana.

ключик (ключика), *замочк* (замочка)

Apzīmējot ortogrammu vārdā, skolēni secīgi reproducē sprieduma loģiku:

- ortogramma - burts *u* (vai *e*) → apzīmēju ar vienu svītru;
- atrodas piedēklī → apzīmēju ar ^;
- neuzvērts → apzīmēju ar ';
- rakstu *u*, jo mainoties vārdam, burts *u* piedēklī saglabājas → ieraksts iekavās

Pareizrakstības zināšanas un iemaņas tiek apgūtas, pildot vingrinājumus. Tieši tie ir skolēna mācību darbības galvenā sastāvdaļa. Dažādu veidu diktāti un pārrakstīšana ir divi vingrinājumu pamatveidi, apgūstot pareizrakstību. Tie tiek pretstatīti pēc rakstīšanai paredzamā teksta uztveres veida - teksts tiek reproducēts vai nu pēc dzirdes, vai pamatojoties uz redzes uztveri.

Bet tekstu var radīt arī pats rakstošais. Tāds teksts tiek dēvēts par radošo darbu, pretnostatot to diktātam un norakstīšanai.

Kā atzīmējusi M.Razumovskaja, visi daudzveidīgie vingrinājumi ir efektīvi vienīgi tādā gadījumā, ja pastāv noteikta apmācības sistēma. [17, 41]

Mācību procesa mērķtiecīgai norisei nepieciešama sistēma un izpratne par to, kāpēc skolēnam jāpilda tieši šis vingrinājums tieši tajā vai citā brīdī. Nevis vingrinājumu daudzveidība, bet to lietderīgums, ko nosaka iemaņu pareizas veidošanas un to neatlaidīgas attīstīšanas uzdevumi, noved pie pozitīva efekta. Ar visefektīvākās ortogrāfisko vingrinājumu

sistēmas meklējumiem tad arī ir saistīti to pedagogu pūliņi, kas nodarbojas ar pareizrakstības mācīšanu.

Ortogrāfijas vingrinājumi, kuru rezultātā tiek veidotas ortogrāfiskās iemaņas; svarīgākie teorijas jautājumi, kas nodrošina apzinātu darbību; likumi, kas organizē rakstītprasmes apguvi - tie ir tā vienotā ortogrāfijas mācības satura komponenti, kas, būdami savā starpā funkcionāli saistīti, veido mācību procesa un tā mērķtiecīgi saskaņoto etapu sistēmu.

D.Bogojavlenskis definējis jaunās mācību vielas izskaidrojumam sekojošo vingrinājumu lomu: „Vingrinājumi likumu pielietošanā ne tikai nostiprina pareizos vārdu paraugus, bet, kas morfoloģiskajā ortogrāfijā ir īpaši svarīgi, arī izkopj tās domāšanas darbības, tos garīgā darba paņēmienus, kas nepieciešami ortogrāfijas gramatiskā rakstura izzināšanā un izvēloties atbilstošo likumu, kas sniedz pareizo rakstības paraugu.” [3, 14]

M.Gavriļina skolotāja uzmanību vērš uz to, ka viņa savā mācību grāmatā priekšroku devusi mini-tekstiem kā didaktiskajam materiālam, uz kura pamata skolēnam veidojas ortogrāfiskā (kā arī, starp citu, interpunkcijas) rakstītprasme. [5, 23]

Kāpēc priekšroka dota mini-tekstiem, bet ne vārdkopu vai teikumu „komplekts” (kaut gan pēdējie tāpat sastopami mācību grāmatā)? To nosacījis mērķis apgūt dzimto valodu, kas ir ļoti precīzi N. Ipolitovas argumentēts: „Ja pamatojas uz to, ka galvenais skolēnu pareizrakstības iemaņu veidošanas mērķis ir iemācīt viņus nepieļaut ortogrāfiskās un interpunkcijas kļūdas diktātos, tad treniņiem un prasmes un iemaņu izkopšanai var izmantot atsevišķus vārdus, vārdkopas un teikumus, tekstus pielietojot tikai kontroles posmā diktāta laikā. Savukārt, ja tiek atzīts, ka galvenais mērķis ir attīstīt skolēnos vajadzību lietpratīgi un pareizi rakstīt, radot personīgos izteikumus rakstītā formā, tad nepieciešams arī izmantot adekvātu didaktisko materiālu. Ir absolūti acīmredzami, ka par tādu pirmām kārtām jāklūst tekstam.” [9, 68]

Pie tam, teksta pielietojums skolēnu pareizrakstības izkopšanā ļauj šo darbu padarīt komunikatīvi nosacītu un nozīmīgu - palīdz skolēnam saprast, ka

- no vienas puses, gramatiski kļūdaini teksts apgrūtina tā izlasīšanu,
- no otras puses, ortogrāfiska rakstība un pieturas zīmju lietojums lielā mērā atkarīgs no teksta satura.

Ortogrāfisko uzdevumu veidi

Noturīgu ortogrāfisku iemaņu veidošana skolēniem ir viens no svarīgākajiem uzdevumiem krievu valodas apgūšanā skolā, ņemot vērā to, ka gramatiski pareizi rakstīts teksts nodrošina precīzu domu izpausmi, kā arī savstarpējo sapratni rakstveida saskarsmē.

No tā, kādā apjomā pareizrakstības iemaņas izveidotas sākumskolas posmā, ir atkarīgs skolēna turpmākais mācību darbs, viņa spējas apgūt dzimto valodu rakstiskā formā.

Vadošie metodikas speciālisti par galveno pareizrakstības apguvē uzskata ortogrāfisko likumu pārzināšanu un prasmi tos pielietot, t.i. ortogrāfisko uzdevumu risināšanas prasmi. Tomēr šo uzdevumu risināšanas prasme iespējama vienīgi pie nosacījuma, ka skolēns saskata likuma pielietojuma objektu - ortogrammu. Tikai, protot atrast ortogrammu, skolēns varēs atrisināt tās konkrēto uzrakstīšanu. Neprasme rakstībā atšķirt ortogrammu ir viens no galvenajiem cēloņiem, kas bremzē ortogrāfisko iemaņu attīstību. „Nereaģējot” uz ortogrammām, skolēni raksta ar kļūdām pilnīgā pārliecībā, ka raksta pareizi; likumi šajā gadījumā izrādās nevajadzīgi, skolēni it bieži par tiem nemaz neiedomājas.

Eksperiments atklāja, ka ortogrāfiskā vērīguma izkopšana iespējama pie nosacījuma, ka tiek veikts mērķtiecīgs un sistemātisks darbs, veidojot prasmi atklāt/atrast ortogrammas.

Ortogrāfiskais vērīgums attīstās pakāpeniski, pildot daudzveidīgus vingrinājumus, kas nodrošina redzes, dzirdes, artikulācijas un motoro uztveri un ortogrāfiskā materiāla iegaumēšanu, kas ir nepieciešams nosacījums ortogrāfiskā vērīguma veidošanā.

Redzes uztvere tiek īstenota redzes, paskaidrojošā diktāta gaitā, rakstot pēc atmiņas, kā arī izlases norakstīšanas, ortogrammu grafiskā izcēluma, uzdevumu un vingrinājumu tekstu analīzes, rakstītā materiālā korekcijas gaitā. Dzirdes uztvere norisinās izvēles un profilaktisko diktātu gaitā, izmantojot signālkartiņas. Runu attīstošajā uztverē un iegaumēšanā īpaša nozīme tiek piešķirta ortogrāfiskajai izrunai.

1. Ortogrāfiskā izrunāšana.

Ir lietderīgi, izpildot vingrinājumus, kuros netrūkst vairākzīlbu vārdu ar neizpētītām ortogrammām. Ortogrāfiskajai izrunai raksturīgs, ka katrs vārds tiek izrunāts tā, kā tas tiek rakstīts. Izrunāšana nepamato, bet tikai fiksē, nostiprina vārda rakstisko formu, tāpēc tiek pielietota kā vingrinājums, kas veicina iegaumēšanu.

Skolēniem, pierakstu veicot patstāvīgi, skolotājs viņus virza uz izrunāšanu, bet pēc tam uz pierakstītā vārda pārlasīšanu pa zīlēm. Tādējādi tiek veidota sākotnējā paškontrolē, kas izpaužas pieradumā diktēt sev pa zīlēm un vienmēr pārbaudīt sevis uzrakstīto. Piemēram, strādājot ar vārdu *заемрак*, skolēns var izrunāt ortogrammu sekojoši: *33-aaa-ввв-м,м-ppp-aaa-к*.

2. Komentētais pieraksts.

Īpaši svarīgi ir mācīt bērnus komentēt savu rakstu darbu, pildot vingrinājumus mājās. Komentēšanas gaitā tiek sasniegts augstāks paškontroles līmenis, jo skolēns nevis vienkārši

fiksē, bet paskaidro pareizrakstību ar likumu palīdzību. Komentēšana ir vingrinājuma veids, kas ietver paskaidrojošo spriedumu izteikšanu vārda un teikuma pieraksta procesā.

Piemēram, *под-ле-та-ет* : Piedēklī rakstu burtu *a*. Saknē neuzsvērtais patskanis *e*, pārbaudu *перелѐт* . Darbības vārda galotnē patskanis *e*, pierādu: nenoteiksmes forma *подлетать* nebeidzas ar *-ить*, tas nav izņēmuma gadījums, tātad pirmā konjugācija, rakstu galotni *-ет*.

Lai komentētu vai ortogrāfiski analizētu, skolēnam vispirms jāatrod paskaidrojuma objekts, t.i. ortogrammu, tādējādi komentētā rakstīšana attīsta skolēna ortogrāfisko vērīgumu. Pie tam, komentētā rakstīšana ir viens no darba paņēmieniem kļūdu novēršanā, pieradina skolēnus apzinātam likumu pielietojumam, veicina pareizrakstības iemaņu izkopšanu, novēršot pārrāvumu starp teoriju un praksi.

Komentētā rakstīšana attīsta skolēna domāšanu, atmiņu, uzmanību un runu; viņi radinās runāt, skaidri, konkrēti, pamatoti; bērniem pakāpeniski izveidojas laba dikcija.

Vingrinājuma komentēšanas procesā, kad „vadošais” skolēns tikai fiksnē uzmanību uz ortogrammām („redzu ortogrammu”, „redzu divas ortogrammas”), taču tās vēl nenosauc un neizskaidro rakstību, izpaužas skolēnu patstāvība.

Nozīmīga loma ortogrāfisko uzdevumu risināšanā, tos komentējot, ir atbalsta shēmām.

Paraugi.

Вот уже снег последний в поле та-ет,

Теплый пар восход-ит от земли,

И кувшинчик синий расцвѐта-ет,

И зовут друг друга журавли.

Skolēni aptuveni sniedz sekojošu mutisku atbildi-spriedumu:

Та...т - это глагол с безударным окончанием 3-го лица. Снег что делает? тает. Это глагол несовершенного вида. Вопрос к неопределённой форме - что делать? -таять. Неопределённая форма - на -ять. Значит, это I спряжение, окончание 3-го лица - -ет: та-ет (снег).

3. Grafiskā ortogrammas izcelšana (pasvītrošana).

Iespējama izpildot jebkurus rakstu darbus.

Noteiktā likumu pielietošanas apgaves posmā, kad tiek izskaidrota vārdu rakstība, izvēsta komentāra vietā (vai vienlaicīgi ar to) tiek pielietots rakstiskais komentārs: ortogrammu pasvītrošana, pārbaudes zīmju apzīmēšana.

Ortogrammu grafiskā apzīmēšana un to daudzums vārdā ļauj veikt ortogrāfisko analīzi kā patstāvīgo darbu un, tādējādi, kontrolēt bērnu ortogrāfiskā vērīguma veidošanos.

Pasvītrot ortogrammas (съел, в море) - noteikt to tipu, atzīmējot ortogrammas atpazīšanas pazīmes, tās pareizrakstības pierādījumu, pārbaudes veidu. Šāds darbs ir veicams sistemātiski, it īpaši kā mājas darbs, kas pastiprina skolēna uzmanību viņa pārbaudes gaitā, kad skolotājs lūdz bērnus nosaukt atrastās ortogrammas.

Ortogrammu pasvītrotšanai ir būtiska nozīme ortogrāfiskā vērīguma izkopšanā, jo bērni pastāvīgi vingrinās ortogrammu sameklēšanā un izskaidrošanā. Izkopt šo iemaņu nav viegli. Daudzi skolēni ar grūtībām atklāj ortogrammas tekstā, nespēj tās ātri pamanīt. Citi, savukārt, pasvītrot bez izšķirības, tai skaitā arī uzsvērtos patskaņus vai neuzsvērtos **ы**, **у**. Skolotājam nākas cīnīties par apzinātību un izpratni skolēnu darbībā.

Ortogrāfiskās analīzes rezultātā attīstās skolēna uzmanība, atmiņa, domāšana un runa. Ortogrāfiskā analīze ļauj īstenot sistemātisku mācību vielas atkārtojumu, dod iespēju skolotājam noskaidrot skolēnu zināšanas un pārbaudīt viņu ortogrāfiskās prasmes un iemaņas.

Mērķtiecīgs un sistemātisks darbs ortogrāfiskā vērīguma veidošanā, balstoties uz ortogrammu grafisko apzīmēšanu, ļauj sasniegt labus rezultātus: skolēni iemācās noteikt vietu vārdā, kur ir ortogrāfisks uzdevums.

Ortogrammas grafiskās izcelšanas paraugs

Skaņu burtiskais pieraksts

В?сѐлый (человек):

1) е или и?;	← Есть ли выбор букв в слове?
2) в?сѐле, в?сѐлелиться ;	← В какой морфеме орфограмма?
3) безударная гласная в корне слова;	← Как называется орфограмма?
4) весело;	← Есть ли проверочное слово?
5) весѐлый (весело).	← Обозначение орфограммы.

4. Perfokartes

Analoģiski ortogrāfiskais vērīgums attīstās, pielietojot perfokartes, kad skolēnam nav jāpieraksta viss vārds, bet tikai ortogramma.

Piemēram: Укажите безударные гласные в следующих словах: площадка, холодный, низина, ленивый, связать, далёкий, вишнёвый, держать, клёновый, коток.

Uzdevums jāpārbauda divatā: autors (skolēns, kurš uzdevumu veicis) čukstus savam kaimiņam nolasa uzrakstīto vārdu, mutiski izceļot vārda sakni. Kaimiņš novērtē darbu:

- blakus vārdam ieliek „+”, ja uzskata, ka vārds ir piemērots;
- liek „?”, ja nav pārliecināts un arī autors viņu nav spējis pārliecināt (tad par šo jautājumu jāvēršas pie skolotāja);

c) nosvītro vārdu, ja uzskata to par nepiemērotu un spējis to pierādīt autoram.

Uzdevuma veikšanā iespējama diferencēta pieeja. Spējīgākajiem skolēniem tiek piedāvāts papildus ortogrāfijas uzdevums, piemēram: uzrakstīt piecus lietvārdus (dzīvnieku vārdus) , kas beidzas ar līdzskani (лось, жираф, медведь, лось, волк); piemeklēt katram īpašības vārdam pēc satura piemērotu lietvārdu, kas beidzas ar līdzskani vai (солнечный город, интересный рассказ).

5. Savstarpējā kontrole (pāru darbs)

Skolēni pilda uzdevumu, kas uzrakstīts uz tāfeles vai no mācību grāmatas. Pirmo teikumu vai vārdu lasa viens skolēns, nosauc ortogrammas un pusbalsī kaimiņam izskaidro grūtās vietas rakstībā, un abi skolēni pieraksta. Tālāk otrais skolēns izskaidro, un tā turpinās, kamēr uzdevums izpildīts.

Savstarpējā kontrole uzdevuma pildīšanas laikā tikpat kā novērš kļūdas skolēna burtnīcā, veido viņa prasmi spriest, pamatot savu viedokli, attīsta runu.

6. Rakstītā korekcija

Ortogrāfiskais vērīgums bez prasmes atrast ortogrammas un noteikt to tipu ietver arī prasmi atklāt pieļautās kļūdas (gan savas, gan citu). Lai attīstītu šo prasmi, tiek izmantots rakstītā korekcijas paņēmiens, kas jau ir zināms kā pašpārbaude un savstarpējā kontrole. Skolotājam jāatceras par dažādu paškontroles veidu mērķnolūku un jāuzdod skolēniem konkrēti uzdevumi veiktā darba pārbaudei. Piemēram: pārbaudīt, vai pareizi ir uzrakstīti vārdi ar neuzsvērtajiem patskaņiem vārda saknē. Savstarpējās pārbaudes pielietojums veicina skolēnu netīšās uzmanības attīstību: viņi cenšas nepieļaut kļūdas savos darbos, kā arī nepalaist garām tās klasesbiedra burtnīcā, tādējādi radot nosacījumus ortogrāfiskā vērīguma veidošanai un attīstībai. Skolotājam, pārbaudot burtnīcas, dažkārt ir lietderīgi nevis izlabot kļūdas, bet tikai veikt atzīmes uz lapas malām, lai norādītu par kļūdām. Šajā gadījumā skolēnam patstāvīgi jāatrod kļūdas un tās jāizlabo.

Paraugs: Распускаются листочки, расцветают цветы. Птицы на рассвете распивают висельные песни. Лес липечит маладыми листочками. Скоро расщедриться висна на краски! Раскрасит она луга и поля.

7. Rakstīšana pēc atmiņas

Rakstīšana pēc atmiņas tiek uzdots, lai nostiprinātu pareizrakstību vārdiem ar dažādām ortogrammām, kuru iegaumēšana balstās uz redzes uztveri. Kā ortogrāfisks vingrinājums tas ir vērtīgs tāpēc, ka skolēniem nākas rūpīgi sagatavoties. Viņiem jāiemācās no galvas neliels

teksta fragments, jāpaskaidro visas ortogrammas, pieturas zīmes, jāiegaumē vārdi par vēl neapgūtajiem likumiem. Pēc uzrakstīšanas tiek veikta pārbaude: bērni salīdzina tekstu ar uz tāfeles uzrakstīto. Tāds diktāta veids attīsta ortogrāfisko vērīgumu, prasmi redzēt „bīstamās” vietas.

Jāatzīmē, ka sākumskolas skolēnu pareizrakstības pilnveidošanas iespējām tiek pievērsta liela uzmanība neirologistikā, piemēram, M.Pavlovas, A.Pļigina un citu autoru pētījumos.

Saskaņā ar A.Pļigina pētījumiem par nozīmīgāko principu krievu valodas mācīšanā skolā uzskatāma „induktīvās, deduktīvās un traduktīvās domāšanas līdzsvarota attīstība”. [16]

Realizējot personības semantisko īpatnību ievērošanas principu, A.Pļigins ierosina veidot tādas tabulas, kurās būtu grupētas bērnu mentālās kartes, piemēram, atbalsta signāli, kas uzzīmēti ar personīgo koda apzīmējumu (runa ir par slaveno Tonija Buzana metodiku).

Tādējādi ir iespējams nodrošināt katra skolēna individuālo apmācības trajektoriju. Palīg līdzekli var pielietot kā uzziņu materiālu pirmo sacerējumu rakstīšanā. Darbs stundā un mājās ar šo mācību grāmatu varētu būt sekojošs: bērns, izmantojot savu personīgo semantiku un asociatīvo domāšanu (tieši tāpēc tā arī būs konkrētā skolēna mentālā karte), zīmē atbalsta konspektu, kas piesaistīts zināmiem noteikumiem vai vārdu krājuma vārdiem (ar ko viņam asociējas -HH-, piedēkļi, piedēkļi utml.) Pie tam visu mācību laiku viņam šīs mentālās kartes ir pieejamas. Šīs lapas/kartes tiek krātas, un mācību gada beigās tām vajadzētu būt apmēram deviņām. Tādā veidā katram skolēnam būs pašrocīgi izveidota „personīgā mācību grāmata”, kas būs pilnībā saprotama tieši viņam vai viņai.

Darbam ar vārdu krājuma veidošana A.Pļigins iesaka vārdu grupēšanu to tematisko pielietojumu blokos (piemēram, ziema, cirks, dzīvoklis, mājas, ģimene utt.), iekļaujot šajos blokos gan sarežģītākus, gan biežāk lietojamus vārdus. Darbu ar vārdiem viņš piedāvā iedalīt divos veidos: darbs skolēna personīgā vārdu krājuma paplašināšanā, ietverot un apzinot visbiežāk lietojamus vārdus, un darbs ar vārdiem - metaforām: *пожухлая трава*, utt.

Tradicionālo darbu ar kļūdām autors iesaka aizstāt ar uzdevumu „Raksti pareizi!”, kur veiktā diktāta vai sacerējuma analīze sāktos ar to, ka bērni ar jebkuru krāsu pēc savas izvēles izceltu pareizi uzrakstītos vārdus un teikumus, par kuru rakstību iepriekš ir šaubījušies un kas, iespējams, bijuši grūti, bet pēc tam pārietu uz būtiskāko kļūdu iztīrīšanu. Arī tajos darbos, kur kļūdu pārkāpumu daudz, iespējams lietderīgāk iztīrīt tikai galvenās kļūdas.

Я грамотный

Правильное написание	Его объяснение	Примеры
Подъехали	согл. ь е... ё... ю... я...	Подъезд, въезжать, подъём
Вьюга	... ь е ... ё ... ю ... я ... и ...	Воробьи, вьюн, вьётся
Поглядел	Взгляд	Потекли - тѣк

Lai visi principi un paņēmieni būtu efektīvāki, ir lietderīgi tos iekļaut krievu valodas stundas vadīšanas tehnoloģijā, iepazīstināt skolotājus ar T.O.T.E. modeli (tests - operācijas/darbības - tests - izeja), un šie paņēmieni izveidos saskaņotu un harmonisku sistēmu. Tā ir pati vienkāršākā mācību stundas darba vadīšanas shēma, ko akcentējuši psihologi Pribrams, Galanters un Millers, pamatojoties uz domāšanas un uzvedības procesu analīzi.

- T. - mācību vielas apguves sākums, mērķa izvirzīšana;
- O. - mērķa sasniegšanas soļi un pielietojamās stratēģijas;
- T. - pārbaude. Kā mērķis tiek sasniegts?
- E. - rezultātu apkopošana, iegūto zināšanu turpmākā pielietojuma iespējas.

T.O.T.E. modeļa pielietojums krievu valodas mācību stundas kontekstā var būt sekojošs.

I posms. Pēc stundas organizatoriskās daļas sekojošo pirmo posmu ir lietderīgi iesākt ar mērķu uzstādīšanu un motivāciju: ko bērns iegūs mācību rezultātā, kā šīs zināšanas ietekmēs viņa attīstības perspektīvas, vai tās iespaidos viņa sekmes citos mācību priekšmetos un dzīvi kopumā?

II posms. Pēc tam, ja stunda saistīta ar jaunas mācību vielas izskaidrošanu, ir svarīgi izveidot jauno zināšanu „filtru” tā, kā tas notiek ar dabisko „filtru” uzstādīšanu: kad ejam uz mežu sēņot, mēs tajā pašā laikā ogas neievērojam. Mūsu apziņa noskaņota uz to, lai redzētu tikai sēnes. Tāpēc, piemēram, pirms tēmas „Patskaņu pareizrakstība vārdu saknēs” apguves bērniem vajadzētu dot tekstus, kuros viņi var izcelt vārdu saknes.

III posms. Trešais posms ir jaunās mācību vielas apguve. Šajā posmā darbs jāorganizē tā, lai abu smadzeņu pusložu darbība būtu harmoniska. Svarīgi, lai apgūstamās mācību vielas apjoms būtu dažāds un tiktu apgūts ne tikai induktīvi, bet arī deduktīvi un traduktīvi. Jāizmanto labās puslodes tēlus un mācību metaforas, lai iegaumējot digitālā informācija

savienotos ar emocionālo uztveri, aktivizējot divus domāšanas veidus, lai bērniem būtu daudzveidīgs viena un tā paša noteikuma vai likuma iegaumēšanas instrumentu klāsts: klausoties pasaciņu, raudzīties uz attēlu vai zīmēt to pašiem, no vienas puses iesaistot savu fantāziju pasauli, bet no otras puses - loģisko domāšanu. Piemēram, lai labāk iegaumētu vārdu *СОБАКА*, viens no skolēniem uzzīmēja suni ar kakla siksnu burta *О* veidā, bet uz pavadas uzrakstīja *БАКА* - šajā gadījumā semantiski tiek uzsvērtā kakla siksna.

A.Pļigins kā semantisko tēlu piemērus un paraugus izmanto bērnu radītos tēlus darbā ar vārdu krājuma vārdiem (skolotāja J.Sajapina) (1. pielikums)

Paraugš darbam ar krievu valodas kursa teorētiskajām un praktiskajām tēmām, kur izmantoti mentāli zīmējumi un gramatiska pasaka.

Ссора.

Один раз поссорились корни, начинающиеся на гласные Е, Ё, Ю, Я и приставки, оканчивающиеся на согласный. Твёрдый разделительный знак узнал об этом и очень расстроился, так как эти корни и приставки всегда были лучшими друзьями. И вот он решил их помирить. Твёрдый разделительный знак как ни уговаривал - всё равно ничего не вышло. Тогда он подумали сказал: «Хорошо, если вы не хотите дружить, я встану между вами в слове.» И, разделив приставку и корень, взял их за руки.

1.att. Pasaka "ķilda"

Ceturtais posms - zināšanu praktiskas lietošanas vingrinājumi. Piemēram, uzdevumi, kur jāieraksta izlaistie burti vai zīmes.

Piektais posms - izveidotā „filtra” un zināšanu noturīguma pārbaude. Piemēram, strādājot ar tekstu, kurš no pareizrakstības viedokļa saistīts ar vairākiem krievu valodas pareizrakstības likumiem, kas uz to brīdi jau ir apgūti, skolotājs uzdod atpazīt šos likumus konkrētajā pielietojumā. Vai arī uzdevums, kad skolēniem garā vārdu sarakstā jāatzīmē

vienīgi tie, kuri jau ir mācīti. Ja šādus un citus līdzīgus vingrinājumus uzdod bieži, tad izveidotie „filtri” savā starpā apvienojas un sākas zināšanu integrācijas posms, pāreja no apzinātas rakstītprasmes uz neapzinātu rakstītprasmi.

Semantiskais zīmējums atspoguļo gan skolēna loģiku, gan personisko uztveri. Tāpēc bērniem vārdu krājuma ortogrāfiskā darba stundā tiek piedāvāta asociāciju spēle. Katrs skolēns burtnīcā iezīmē savu ilustrāciju un izkrāso to ar krāsām, kas viņam patīk. Kā zināms, krāsaino zīmūļu un flomāsteru izmantošana darbam burtnīcās uzlabo atmiņas darbību, bet zīmējumi novērš plaisu starp vārdu un tēlu, kas, savukārt, ne tikai palielina iegaumēšanas produktivitāti, bet arī atvieglo priekšmetiskā satura uztveri un paaugstina domāšanas procesa efektivitāti. Tādējādi izziņas darbība iegūst radošuma un subjektīvi personisku raksturu.

Sekojoši, mūsdienu lingvodidaktika skolotāju uzmanību pievērš būtiskiem elementiem, kas saistīti ar skolēnu **ortogrāfisko prasmju pilnveidošanu**:

1. mērķtiecīgi skolēniem attīstīt ne atsevišķas ortogrāfiskās prasmes, bet kompleksās t.i., prasmes, kuras ir produktīvas dažādu veidu ortogrāfisko uzdevumu risināšanai vārdā;
2. ģpaša uzmanība skolēnu ortogrāfiskās rakstpratības attīstīšanā ir jāvelta prasmei ieraudzīt vārdā ortogrammu un veidot spriedumus, risinot ortogrāfiskas problēmas, jo tieši šo prasmju veidošanās parāda, ka skolēniem attīstās ortogrāfisko iemaņu izpratne;
3. ortogrāfiskā materiāla ieviešanas mācību procesā, kurš jāaģūst skolēniem, ir jāizmanto sistematizācija, t.i., apvienot tēmās ortogrammas, kuras kaut kādā veidā ir saistītas cita ar citu (piemēram, dažādi mīkstinājuma zīmes lietošanas gadījumi vārdā, partikulas ne pareizrakstība dažādu vārdšķiru vārdos u.tml.);
4. izvēloties ortogrāfiskas uzdevumus skolēnu prasmju korekcijai, nepieciešams ņemt vērā reālās grūtības un problēmas, ar kurām konkrētās klases skolēni saskaras rakstu darbos (skolotājam ir jāatklāj šīs problēmas, kā arī tipiskās noturīgās kļūdas);

III. Skolēnu ortogrāfisko prasmju pilnveidošana (izmēģinājumdarbības gaita un rezultāti)

Lai organizētu 4. klases skolēnu ortogrāfiskās rakstpratības līmeņa pilnveidošanu, diplomdarba autore

1) izanalizēja skolēnu ortogrāfisko iemaņu veidošanās reālo līmeņi, noskaidroja sasniegumus un problēmas;

2) praksē aprobēja uzdevumu veidus, kuri veicina skolēniem ortogrāfiskās rakstpratības attīstību, apkopojām rezultātus, izdarīja secinājumus.

Praktiskajā darbā tika izmantotas šādas metodes:

- Pedagoģiskais novērojums;
- Saruna;
- Anketēšana;
- Pārrunas;
- Datu apstrāde un analīze.

Izmēģinājumdarbība tika veikta ar 4. klases skolēniem.

4. klases skolēnu raksturojums

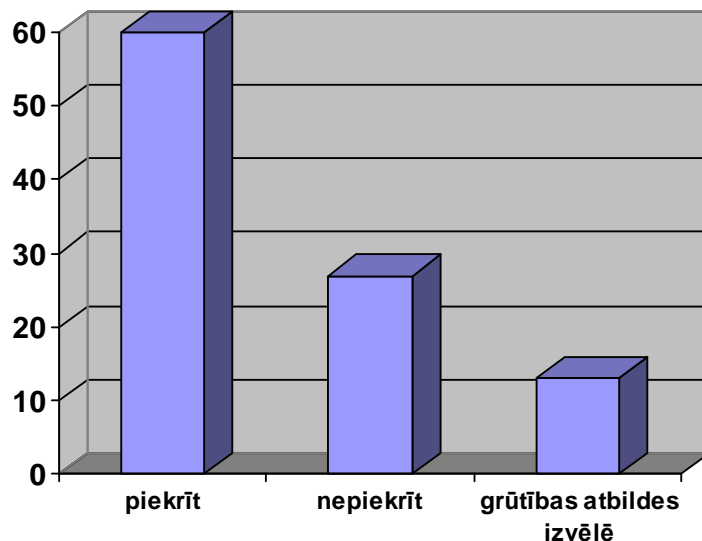
Sākumskolas ceturtais mācību gads noslēdz skolas mācību darba pirmo posmu. Ceturtās klases skolēni ir sākumskolas izlaiduma klase, un tieši tāpēc sekojošā pāreja uz pamatzglītības posma prasībām liek pievērst pastiprinātu vērību ceturtās klases skolēnu mācību prasmju un iemaņu noformētības līmenim.

Dotās 4.klases skolēnu lielākajai daļai jau ir izveidojies individuāls mācību darba veikšanas stils. Tas izpaužas ne tikai vispārējā attieksmē pret mācību uzdevumiem, bet arī dažādu mācību prasmju un iemaņu pielietojumā. Produktīvu mācību darba veikšanas paņēmieni pārzināšana liecina par to, ka skolēni ir apguvuši prasmi mācīties: viņi ir spējīgi kvalitatīvi apgūt piedāvātās zinības un nepieciešamības gadījumā iegūt tās patstāvīgi.

Skolēni apguvuši veiksmīgam mācību darbam nepieciešamās prasmes:

- klausīties skolotājā;
- izcelt vēstījuma galveno domu;
- izteikt savu domu rakstiskā veidā;
- izmantot papildus informācijas avotus, izziņas literatūru;
- adekvāti novērtēt sava darba rezultātus.

3 skolēniem (13%) bija grūti izvēlēties atbildi, viņi neprata noformulēt izvēlēto pozīciju.

1.shēma. Skolēnu motivācija ortogrāfiskās rakstpratības līmeņa pilnveidošanai (%).

Bērnu atbildes uz 1.jautājumu ir cerīgas, ja ņem vērā to, ka 60% klases skolēnu saista jēdzienu „rakstpratīga valoda” ar jēdzienu „kulturāls cilvēks”.Tomēr pārējo klases skolēnu (40%) attieksme pret šo jēdzienu ir jākoriģē.

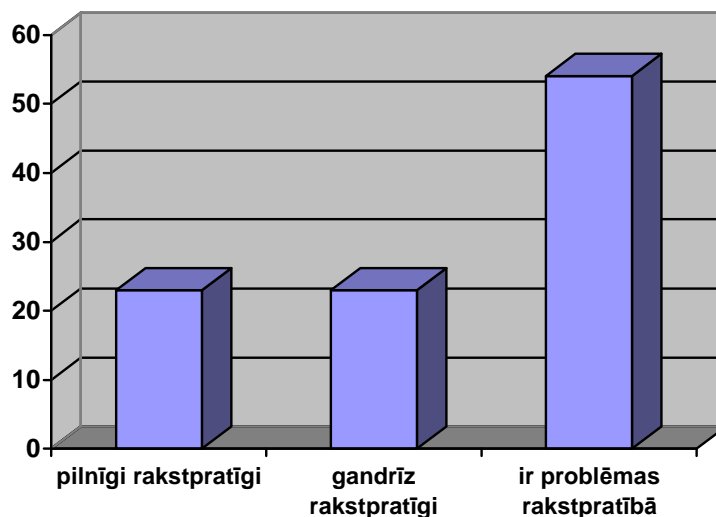
Sarunas „Kā jūs paši novērtējat savas rakstu valodas rakstpratību?” **2. jautājuma mērķis** bija noskaidrot, cik objektīvi skolēni novērtē savas rakstu valodas kvalitāti.

Izanalējot skolēnu viedokļus, darba autore sadalīja skolēnus trīs grupās:

6 skolēni uzskata sevi par pilnīgi rakstpratīgiem (23%)

6 skolēni uzskata sevi par gandrīz rakstpratīgiem (23%)

14 skolēni (54%) uzskata, ka ir problēmas rakstpratībā.

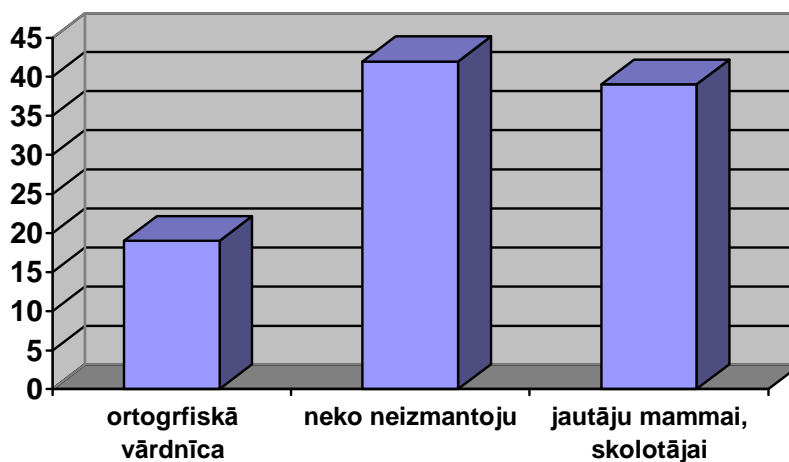

2. shēma. Skolēnu rakstpratības līmeņa pašvērtējums (%)

Sarunas „Kad jūs nezināt, ka pareizi uzrakstīt vārdu, kādus informācijas avotus izmantojat un pie kā griežaties pēc palīdzības?” **3. jautājuma mērķis** bija noskaidrot, kādus informācijas avotus skolēni izmanto ortogrāfisko problēmu risināšanā.

Skolēnu atbilžu analīze rada, ka

- 5 skolēni (19%) izmanto ortogrāfisko vārdnīcu,
- neko neizmantoju, rakstu, kā man liekas – 11 skolēni (42%),
- jautāju mammai, skolotājam – 10 skolēni (39%).

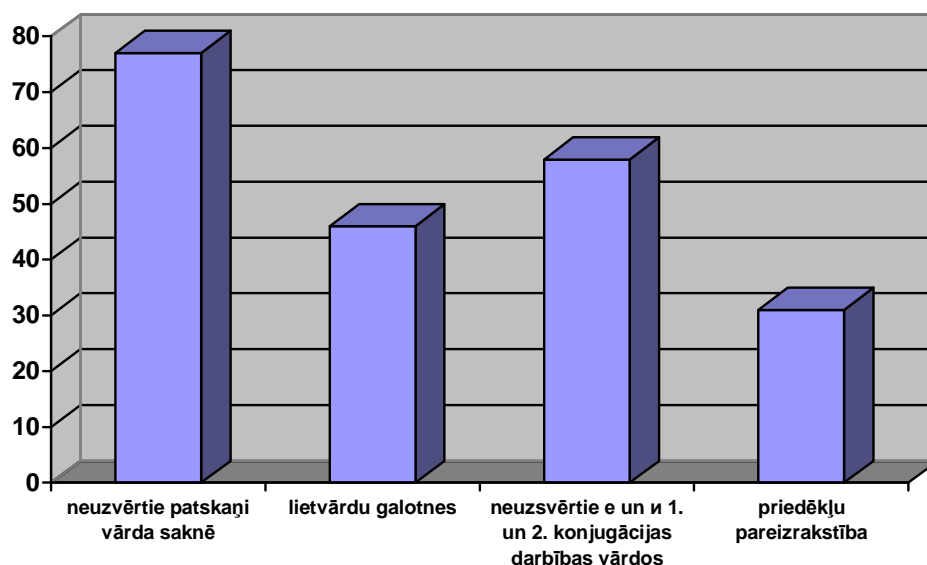
3. shēma. Informācijas avoti, kurus skolēni izmanto risinot ortogrāfiskos uzdevumus skolā.

No iegūtajiem datiem ir redzams, ka tikai 5 skolēni izjūt vajadzību izmantot ortogrāfisko vārdnīcu rakstīšanā. Tas nozīmē, ka tikai šie skolēni šaubās par vārda ortogrāfisko izskatu un savas šaubas risinā ar vārdnīcas palīdzību.

Sarunas „Nosauciet jūsu prāt visgrūtākās krievu valodas ortogrammas” **4.jautājuma mērķis** – noskaidrot, kādas ortogrammas, pēc bērnu uzskata, viņiem sagādā rakstos lielākās grūtības.

Pēc bērnu atbildēm var izdalīt 4 „grūtas” ortogrammas:

- neuzsvērtie patskaņi vārda saknē – 20 skolēni (77%)
- lietvārdu galotnes – 12 skolēni (46%)
- neuzsvērtie patskaņi e un i 1. un 2. konjugācijas darbības vārdu galotnēs – 15 skolēni (58%)
- priedēkļu pareizrakstība – 8 skolēni (31%)

4. shēma. Visgrūtākās (serežģūtākās) ortogrammas (%).

Nav brīnums, ka skolēni starp uzskaitīto ir nosaukuši ortogrammu „Neuzsvērtie patskaņi vārda saknē”, jo zināms, ka minētā ortogramma krievu lingvodidaktikā, ka viena no sarežģītākajām ortogrammām krievu valodas apgušanas procesā skolā. Pārējās minētas ortogrammas problēmas sagāda tikai šīs klases skolēniem.

No veiktās sarunas var izdalīt šādas **problēmas**, kuru novēršanai nepieciešamas speciālas pedagoģiskas korekcijas, skolēnu ortogrāfisko prasmju pilnveidošanai:

1. ar šīs klases skolēniem nepieciešams apspriest jēdzienu „rakstpratīga valoda, kā kulturāla cilvēka pazīme”, veidot skolēnos šo jēdzienu savstārpēju saikni;

2. nepieciešams novārtēt skolēnu pašu rakstpratību ar reālo situāciju, ar rezultātiem iepazīstināt arī skolēnus;
3. turpmākajā praktiskajā darbā īpašu uzmanību jāvelta skolēnu prasmju nostiprināšanai 4 ortogrammu apgūšanā:
 - neuzsvērtie patskaņi vārda saknē;
 - lietvārdu galotņu pareizrakstība;
 - neuzsvērto patskaņu e un i 1. un 2. konjugācijas darbības vārdu galotnēs;
 - piedēkļu pareizrakstība.

Skolēnu domrakstu, atstāstījumu analīze, to rezultāti

Lai konstatētu tipiskās kļūdas, kuras šīs klases skolēni pieļauj rakstu valodā, diplomdarba autore izanalizēja skolēnu rakstu darbus:

- a) domraksti, kurus bērni uzrakstīja no oktobra līdz decembrim;
- b) atstāstījumi, kuri uzrakstīti no oktobra līdz decembrim;

Veicot analīzi, tika konstatētas šādas kļūdu grupas, kuras ir jāatzīst par tipiskām un biežām 4.klases skolēnu rakstu valodā.

1. tabula. Tipiskas 4.klases skolēnu ortogrāfiskās kļūdas

Ortogrammas „Neuzsvērtie patskaņi vārda saknē”	65%
Ortogrammas „Lietvārdu galotnes”	30%
Neuzsvērtie patskaņi e un i 1. un 2. konjugācijas darbības vārdos	38%
Prievārdu pareizrakstība	20%
„vārdnīcas vārdi”	18%

Ir redzams, ka analīzes rezultāti daļēji atbilst iepriekš notikušās sarunas rezultātiem. Tā skolēni nosauca četras, viņuprāt, grūtākās ortogrammas, kuras tika konstatētas arī skolēnu rakstu darbos. Pie minētajām kļūdām pieskaitāmas arī, tā saucamās, vārdnīcas vārdos radušās kļūdas.

Tomēr sīkāka salīdzinoša sarunas rezultāta un skolēnu darbu analīze parāda, ka ortogrammu „Neuzsvērtie patskaņi e un i 1. un 2. konjugācijas darbības vārdu galotnēs” par grūtu ir atzinuši 58% skolēnu, bet, neskatoties uz to, rakstot šo ortogrammu kļūdās tikai 38%

skolēnu. Šāda situācija liecina par to, ka 20% skolēnu ir psiholoģiska barjera pret šo ortogrammu: skolēni „baidās” no ortogrammas, bet nepieļauj tajā kļūdas.

Analoģiska situācija ir arī ar ortogrammu „Lietvārdu galotnes”: 46% skolēnu to ir nosaukuši par grūtu, bet rakstos kļūdas pieļauj tikai 30% skolēnu. Tāpat ir arī ar „Priedēkļu pareizrakstība”: 30% skolēnu sagādā grūtības, bet kļūdas pieļauj 20%.

Galvenie iemesli, kuru dēļ skolēni minētajās ortogrammās pieļauj kļūdas ir:

- skolēni nav iemācījušies šaubīties par vārda ortogrāfisko izskatu, t.i., saskatīt vārdā ortogrammas.
- ir grūtības lietvārdu deklinācijas un locījuma, darbības vārdu konjugācijas noteikšanā (ortogrāfisko uzdevumu risināšana vārdā)
- neprot veidot spriedumus, risinot ortogrāfiskos uzdevumus vārdā

Notikušo pārrunu un skolēnu darba analīzes rezultātā, var izdarīt šādus **secinājumus**:

1. Ortogrammas, kuru mācīšanai nepieciešams īpaši organizēt darbu šai klasē:
 - „Neuzsvērtie patskaņi vārda saknē”
 - „Neuzsvērtie patskaņi e un i 1. un 2. konjugācijas darbības vārdu galotnēs
 - „Lietvārdus galotnes”
2. Šīs klases skolēniem nepieciešams pilnveidot šādas iemaņas ortografijā:
 - prasme saskatīt ortogrammu vārdā;
 - prasme izteikt spriedumus, risinot ortogrāfiskos uzdevumus vārdā.

3.2. Skolēnu pareizrakstības pilnveidošanas ortogrāfijas uzdevumu aprobācija

Lai atrisinātu konstatētās 4.klases skolēnu pareizrakstības prasmju problēmas, kā arī lai paaugstinātu viņu pareizrakstības kompetenci, diplomdarba autore veikusi izmēģinājumdarbību.

Diplomdarba autore atbilstoši izvirzītajam mērķim atlasījusi pareizrakstības uzdevumus, kurus aprobējusi praksē, iekļaujot tos krievu valodas stundu saturā. Uzdevumi atlasīti atbilstoši tekstu un teikumu rakstības problēmu un grūtību nosacījumiem konkrētajā klasē:

- prasme saskatīt ortogrammu vārdā;
- prasme izteikt spriedumus, risinot ortogrāfiskos uzdevumus vārdā.

Izmēģinājumsdarbība veikta 92. skolas 4.klasē 2006.gada janvārī - martā. Tajā piedalījās 26 skolēni.

Uzdevumi ortogrammas pamanīšanas prasmes attīstīšanai

Ortogramas uzdevumi „Neuzsvērtie patskaņi vārda saknē”

Izmēģinājumsdarbības gaitā tika aprobēti sekojoši uzdevumi.

1. Прочитайте слова и запишите только те из них, в которых есть орфограммы. (3. pielikums)

Uzdevums skolēniem: izvērtēt piedāvātos vārdus - vai vārdā ir ortogrāfiska problēma, pēc tam izrakstīt tikai tos vārdus, kuros ir ortogramma. Veicot uzdevumu, skolēniem veidojas priekšstats par to, ka ne katrā vārdā ir ortogrāfiskas problēmas.

Prognozējamais rezultāts: skolēniem bija jāizraksta vārdi - *окно, стена, мебель, друг, трава, земля, шапка, лук*. Analizējot uzdevuma rezultātus, tika noskaidrots, ka 11 skolēni to vārdu lokā, kur ir ortogrāfiskas problēmas, iekļāvuši arī vārdus: *парта, книга*. 8 skolēni nav uzrakstījuši visus vajadzīgos vārdus. 7 skolēni veikuši uzdevumu pareizi.

Pēc tam skolotāja apkopoja tos vārdus, kas skolēnos izraisījuši visvairāk šaubas vai nepareizus risinājumus (*трава, мебель, лук*). Kopēju pārrunu gaitā tika izanalizētas dotajos vārdos esošās vai neesošās ortogrāfiskās problēmas. To rezultātā tika noskaidrots, ka vārdu *трава* lielākā daļa skolēnu neizrakstīja tādēļ, ka neuzskatīja par nepieciešamu pierādīt vārda saknē neuzsvērtā burtu *а* rakstības pareizību. Skolēni bija ievērojuši, ka vajag vārdos pārbaudīt neuzsvērto burtu *о*, bet burts *а* tiek pierakstīts tā, kā dzirdams.

Lai attīstītu objektīvu priekšstatu par ortogrammu, skolotāja uzdod burtnīcā ierakstīt vārdus *баран, мороз*. 76% klases skolēnu pirmā vārda saknē uzrakstīja burtu *о*. Kļūdainā pieraksta kopējā analīzē bērni nonāca pie secinājuma, ka rakstībā problemātiskie burti ir *о* un *а, е* un *и*.

2. Запишите со слуха те слова, в корнях которых есть орфограммы. (4. pielikums)

Uzdevums skolēniem: uzmanīgi noklausīties tekstu, pēc dzirdes tekstā pamanīt tos vārdus, kuru saknē ir ortogrammas un uzrakstīt tos.

2. uzdevums ir sarežģītāks par 1. uzdevumu, jo skolēniem teksts jāuztver pēc dzirdes, pievēršot uzmanību tikai tām ortogrammām, kas ir vārda saknē. Vienlaicīgi šis uzdevuma ļauj pilnveidot skolēnu ortogrāfiskās prasmes diktāta situācijā.

Prognozējamais rezultāts: skolēniem jāpamana un jāizraksta vārdi ar ortogrammām vārda saknē: *горит, восток, зарею, на равнине, по холмам, грохочут, багровый, небесам.*

Veiktā uzdevuma analīzes rezultātā tika noskaidrots, ka 10 skolēni pierakstījuši vārdus *утренним, навстречу*, 10 skolēni nav pierakstījuši visus vārdus, bet 6 skolēni uzdevumu paveikuši pareizi.

Skolotāja apkopoja vārdus, kas skolēniem izraisījuši šaubas vai kļūdainu risinājumu (vārdi *горит, зарею, не равнине, багровый*). IZanalizēja ortogrāfiskās problēmas. Tika noskaidrots, ka vārdam *зарею* kā pārbaudes vārds piemeklēts vārds *зори*, bet vārdam *равнине* – *ровный*. Kopējā analīzē tika izvirzīts secinājums, ka pārbaudāmajam vārdam jābūt radniecīgam.

3. Выпишите слова с орфограммой в корне, докажите, что орфограммы есть. (5. pielikums)

Uzdevums skolēniem: pierādīt, ka vārda saknē ir ortogramma un izrakstīt КО?

Uzdevuma mērķis: veidot ortogrammu diferencēšanas prasmi.

Prognozējamais rezultāts: skolēniem jāizraksta vārdi, kuru saknē ir ortogramma, un jāpierāda tā pareizrakstība. Izrakstāmie vārdi: *зазеваться, вставать, солнце, белесый.*

Pēc uzdevuma izpildes noskaidrojās, ka tikai 8 skolēni nebija izrakstījuši vārdu *солнце*. 3 skolēni izrakstāmajos vārdos bija iekļāvuši vārdu *радость*. 6 skolēni bija nepareizi noteikuši vārdu saknes.

Skolotāja kopā ar bērniem izanalizēja pielaistās kļūdas. Skolēni piemeklēja radniecīgos vārdus, noteica vārdu saknes un pierādīja, ka tajos ir ortogrammas.

4. Прочитайте текст и выпишите глаголы с орфограммой в корне, подчеркните нужную букву, запишите проверочное слово. (6. pielikums)

Uzdevums skolēniem: uzmanīgi izlasīt tekstu, atrast tekstā darbības vārdus ar ortogrammu, izrakstīt tos un piemeklēt pārbaudes vārdu.

Pildot uzdevumu, skolēniem bija:

- tekstā jāatrod darbības vārdi (morfoloģijas prasmes);
- jānosaka vārdu saknes (morfēmu prasmes);
- jāatrod vārdos ortogrammas (ortogrāfijas prasmes);
- pareizi jāpiemeklē pārbaudes vārds (ortogrāfijas prasmes).

Prognozējamais rezultāts: skolēniem jānosaka darbības vārds ar ortogrammu vārda saknē, jāizraksta tas un jāpiemeklē pārbaudes vārds. Izrakstāmie darbības vārdi: *распахнул, выглянул, сверкали, захотелось, выбежать.*

Analizējot paveikto uzdevumu, tika noskaidrots, ka 10 skolēni pie paredzētajiem vārdiem iekļāvuši arī vārdu *путешествовать*. 5 skolēni nebija izrakstījuši visus nepieciešamos vārdus. 7 skolēni piemeklējuši neatbilstošus pārbaudes vārdus vārdiem *сверкали, распахнул*. 11 skolēni uzdevumu veikuši pareizi.

Skolotāja kopā ar skolēniem izanalizēja vārdus, kuros pieļautas kļūdas, un piemeklēja tiem atbilstošus pārbaudes vārdus.

Lai noteiktu aprobācijas uzdevumu efektivitāti vārdu ortogrammu noteikšanas prasmes attīstīšanā, diplomdarba autore skolēniem uzdeva kontroluzdevumu: noteikt tabulas pareizību (7. pielikums).

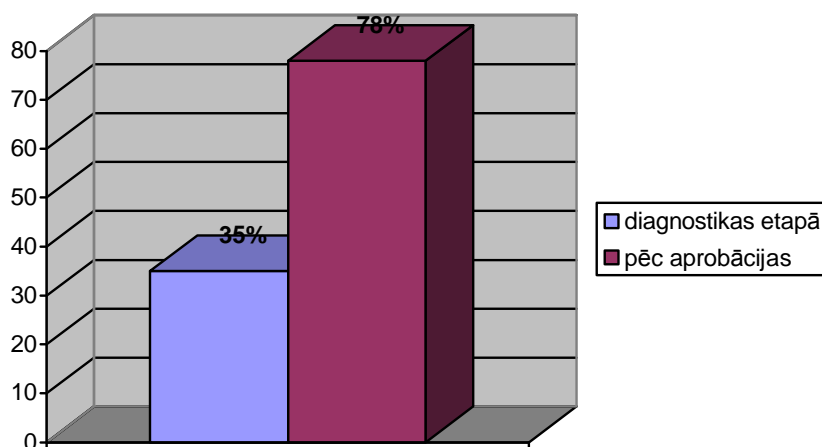
Слова с орфограммами	Слова без орфограммы
Конфета, стол, папка, листок, весело, капель, стена.	Крем, снег, трава, дерево, цветы.

Skolotāja pievērsa skolēnu uzmanību tam, ka dotā tabula ir 3.klases skolēna mājas darbs. Skolēniem bija:

- jāizvērtē tabulas pareizība:
 - pareizi,
 - nepareizi;
- pie pamanītajām kļūdām ar bultiņām jānorāda vārda pareizā vieta un kļūda.

Skolēnu veiktā uzdevuma analīze atklāja, ka

- 78% skolēnu darbu veikuši pareizi;
- 22% skolēnu kļūdījās divu vārdu (*снег, весело*) noteikšanā.

5. shēma. Izmaiņas prasmē noteikt ortogrammas, %

Aprobācijas rezultātā, pielietojot īpaši izveidotus ortogrāfijas uzdevumus, kuros ņemtas vērā grūtības, ar kādām saskaras skolēni rakstībā, skolēnu prasme pamanīt vārdos ortogrammas pilnveidojusies. Tomēr darbs dotajā virzienā jāturpina arī turpmāk, lai skolēnu prasme iegūtu apzinātu raksturu.

Ortogramas uzdevumi „Neuzsvērtie patskaņi *e* un *u* 1. un 2. konjugācijas darbības vārdos”

1. Определите спряжение глаголов по их неопределённой форме. Запишите глаголы в два столбика: I спряжение и II спряжение. (8. pielikums)

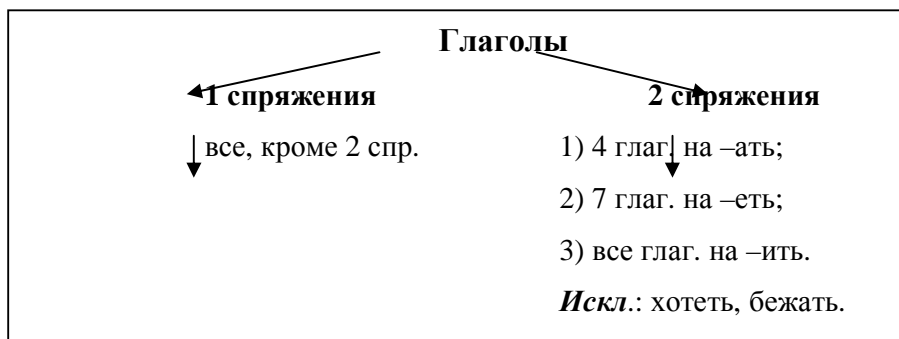
Uzdevums skolēniem: noteikt darbības vārdu konjugāciju, ņemot vērā to, kāda ir darbības vārda galotne, un ierakstīt 2 stabiņos, nošķirot atsevišķi 1. un 2. konjugācijas darbības vārdus.

Veicot doto uzdevumu, skolēniem jāprot veidot spriedumus, balstoties uz gramatisko informāciju par vārdu: darbības vārds, konjugācijas tips, pazīmes, pēc kurām darbības vārds attiecināms uz konkrēto konjugāciju.

Prognozējamais rezultāts: skolēniem jāieraksta darbības vārdi 2 stabiņos, nodalot 1. un 2. konjugācijas darbības vārdus. Pirmajā stabiņā (1. konjugācija) jāieraksta darbības vārdi *скакать, зеленеть, стрелять, считать, брить, отодвинуть, краснеть*. Otrajā stabiņā (2. konjugācija) jāieraksta darbības vārdi *лечить, любить, держать, слышать, красить, проветрить*.

Pēc uzdevuma veikšanas noskaidrojās, ka 10 skolēni pirmajā stabiņā iekļāvuši darbības vārdus *слышать, держать*. 8 skolēni vārdu *брить* ierakstījuši otrajā stabiņā (2. konjugācija). 8 skolēni darbu veikuši pareizi.

Skolotāja kopā ar skolēniem izanalizēja kļūdaini ierakstītos vārdus. Tika noskaidrots, ka skolēni bija piemirsuši par izņēmuma gadījumiem. Ņemot vērā atklāto sarežģītību, skolotāja kopā ar skolēniem apkopoja informāciju par darbības vārdu konjugācijām, ietverot arī izņēmuma gadījumus. Dotā uzdevuma rezultātā (grupu darbs), skolēni izveidoja sekojošu shēmu:

Balstoties uz izveidotās shēmas informāciju, skolēni veica turpmākos uzdevumus.

2. Запишите на слух глаголы с безударными окончаниями и докажите какого они спряжения. (9. pielikums)

Uzdevums skolēniem: uzmanīgi noklausīties tekstu, pēc dzirdes noteikt darbības vārdus ar neuzsvērtu galotni, pierakstīt tos un pierādīt to piederību konkrētam konjugācijas tipam.

Dotais uzdevums ir sarežģītāks par pirmo. Skolēniem teksts jāuztver pēc dzirdes, precīzi jānosaka to vārdšķira un jāpārzina 1. un 2. konjugācijas darbības vārdu galotnes. Dotais uzdevums attīsta skolēnu ortogrāfiskās prasmes diktāta situācijā. Prognozējamais rezultāts: skolēniem jānosaka darbības vārdi, jāpieraksta tie un jāpierāda to konjugācija. Pierakstāmie darbības vārdi: *тает, восходит, расцветает*.

Pēc uzdevuma veikšanas tika noskaidrots, ka 9 skolēni nav izrakstījuši visus darbības vārdus, 7 skolēni pierakstījuši darbības vārdu *зовут*, 4 skolēni vārdā *тает* uzrakstījuši galotni *-um*. Tikai 6 skolēni veikuši uzdevumu pareizi.

Skolotāja kopā ar skolēniem izanalizēja ortogrāfijas problēmas. Noskaidroja, ka darbības vārdam *зовут* ir uzsvērtā galotne. Darbības vārds *тает* ir 1. konjugācijas darbības vārds, jo nenoteiksmes formā (что делать?) *таять*. Ja nenoteiksme formā darbības vārds beidzas ar *-ять*, tātad tas ir 1. konjugācijas darbības vārds, un 3. personas galotne ir *-ет*: *тает* (снег).

3. Запишите глаголы в две группы (10. pielikums):

- с ударными личными окончаниями;
- с безударными личными окончаниями.

Укажите спряжение глаголов.

Uzdevums skolēniem: noteikt darbības vārdu konjugāciju, ņemot vērā darbības vārdu galotnes, savstarpēji sasaistīt darbības vārda konjugāciju ar to neuzsvērtu patskani, kas jāraksta darbības vārda galotnē. Noteikt, vai personas darbības vārda galotne ir uzsvērtā vai neuzsvērtā. Apzīmēt ortogrammu.

Lai veiktu doto uzdevumu, ir precīzi jāpārzina 1. un 2. konjugācijas darbības vārdu galotnes un jāprot noteikt, vai galotne ir uzsvērtā vai neuzsvērtā.

Prognozējamais rezultāts: skolēniem jāsaprot darbības vārdi divās grupās un jānosaka to konjugācija. Pirmās grupas darbības vārdi: *кричать* (он кричит, II спряжение), *лететь* (он летит, II спряжение), *петь* (он поёт, I спряжение), *говорить* (он говорит, II спряжение). Otrās grupas darbības vārdi: *лечить* (он лечит, II спряжение), *мечтать*

(он мечтает, I спряжение), таять (он тает, I спряжение), тонуть (он тонет, I спряжение), брить (он бреет, I спряжение), полоть (он полет, I спряжение), обидеть (он обидит, II спряжение), любить (он любит, II спряжение), слышать (он слышит, II спряжение).

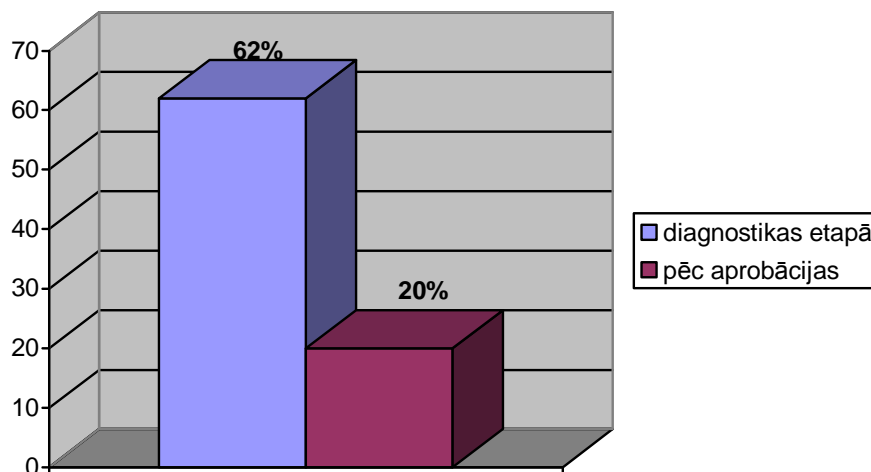
Pēc dotā uzdevuma veikšanas tika noskaidrots, ka 8 skolēni darbības vārdu *обидеть* noteikuši kā 1. konjugācijas darbības vārdu un uzrakstījuši galotni *-em*, 6 skolēni darbības vārdu *брить* noteikuši kā 2. konjugācijas darbības vārdu un uzrakstījuši galotni *-ит*, 5 skolēni nepareizi uzrakstījuši galotnes vārdiem *тонет*, *полет*, 7 skolēni uzdevumu izpildījuši pareizi.

Skolotāja kopā ar skolēniem izanalizēja darbības vārdus, kuros pieļautas kļūdas. Atkārtoja visus izņēmuma gadījumus un pierakstīja vienskaitļa 3.personas 1. un 2. konjugācijas darbības vārdu neuzsvērtās galotnes.

Kārtējā pārbaude. Lai noteiktu aprobēto uzdevumu efektivitāti ortogrammu pamanīšanas un spriedumu veidošanas prasmes pilnveidošanai ortogrāfijas uzdevumu risināšanā, diplomdarba autore novadīja kontrolpārbaudi. Skolotāja uzdeva skolēniem iemācīties no galvas S.Černova dzejoli un uzrakstīt to pēc atmiņas. (skat. pielikumu Nr.4) Teksta izvēli kontrolpārbaudei galvenokārt noteica nosacījums, cik lielā mērā teksts ir atbilstošs ortogrāfijas mācību vielai, kuru skolēni apguvuši, pildot īpaši izraudzītos uzdevumus. Dotā dzejoļa tekstā, piemēram, ir 4 vārdi ar ortogrammu «Безударные гласные *e* и *и* в окончаниях глаголов I и II спряжения».

Skolēnu veiktā uzdevuma rezultātu analīzē noskaidrots, ka:

- 80% klases skolēnu uzdevumu izpildījuši pareizi;
- 20% skolēnu kļūdījušies attiecībā uz darbības vārdu *воет*.

6. *shēma. Salīdzinājuma diagramma "1. un 2. konjugācijas darbības vārdu personu galotņu pareizrakstība"*

Aprobācijas rezultātā, pielietojot īpaši izveidotus ortogrāfijas uzdevumus, kuros ņemtas vērā grūtības, ar kādām saskaras skolēni rakstībā, pilnveidojusies skolēnu prasme veidot spriedumus, risinot ortogrāfiskus uzdevumus par darbības vārdu galotnēm.

Prasmju pilnveidošanas darbs dotajā virzienā jāturpina.

Ortogrammas uzdevumi «Lietvārdu galotnes»

1. Запишите словосочетания, впишите пропущенные буквы. Укажите склонения и падежи существительных. (12. pielikums)

Uzdevums skolēniem: noteikt lietvārda deklināciju, locījumu, uzrakstīt pareizo galotni, noteikt ortogrammu.

Veicot doto uzdevumu, skolēniem jāzina, ka galotnes *-e* vai *-u* lietojumu nosaka tā deklinācija un locījuma forma.

Prognozējamais rezultāts: skolēniem jānosaka lietvārdu locījums un jāuzraksta atbilstošās galotnes:

1. *Шёл (по чему?) по улице (1 скл., в д.п.), по тропинке (1 скл., в д.п.), по площади (3 скл., в д.п.).*
2. *Читал (о ком?) о ястребе (2 скл., в п.п.), об олене (2 скл., в п.п.), о мышши (3 скл., в п.п.), о рыси (3 скл., в п.п.), о тигре (2 скл., в п.п.).*
3. *Встретились (в чём?) в парке (2 скл., в п.п.), в деревне (1 скл., в п.п.), в театре (2 скл., в п.п.), на площади (3 скл., в п.п.).*

Pēc veiktā uzdevuma rezultātu analīzes redzams, ka 11 skolēni pielaiduši kļūdas lietvārda deklinācijas noteikšanā (vārdu *олень* noteikuši kā 3.deklinācijas lietvārdu). 9 skolēni kļūdījušies lietvārdu galotņu rakstībā: vārdā *о рыси* uzrakstījuši galotni *-e*, *об олене* uzrakstījuši galotni *-u*. 6 skolēni uzdevumu izpildījuši pareizi.

Skolotāja kopā ar skolēniem izanalizēja lietvārdus, kuros pieļautas kļūdas. Tika noskaidrots, ka kļūdīšanās cēloņi ir sekojoši:

- a) daļa skolēnu, rakstot vārdu *олень*, pievērsuši uzmanību mīkstinājuma zīmei, nenosakot lietvārda dzimti, bet vārdu *рысь* noteikuši kā vīriešu dzimtes vārdu;
- b) daļa skolēnu, izvēloties lietvārda locījumam atbilstošo galotni, nebija ņēmuši vērā tā deklināciju.

Lai nostiprinātu prasmi noteikt lietvārdu deklināciju, skolēni saņēma uzdevumu ierakstīt diktētos lietvārdus 2 stabiņos, nošķirot 2. un 3.deklinācijas lietvārdus. Diktātā tika ietverti atšķirīgu deklināciju lietvārdi ar mīkstinājuma zīmi beigās, piemēram, *театрь* (3),

пень (2) u.c. Pie tam, dažiem skolēniem tika uzdots spriedumu veikšanas gaitu, risinot ortogrāfijas uzdevumus dotajos vārdos, nolasīt skaļi.

Skolēna sprieduma paraugs:

О рыси. Слово «рысь» женского рода (*она моя рысь*), относится к 3 склонению, т.к. не имеет окончаний –а или –я. Значит, в предложном падеже в окончании этого слова пишу букву И.

2. Запишите со слуха имена существительные с предлогом. Определите склонение и падеж, выделите окончание. (13. pielikums)

Uzdevums skolēniem: uzmanīgi noklausīties tekstu, pamanīt lietvārdus ar prievārdu, pierakstīt, noteikt deklināciju un locījumu, atzīmēt galotni.

Dotais uzdevums ir sarežģītāks par iepriekšējiem, jo skolēniem lietvārdi jānosaka pēc dzirdes un jāpieraksta tie ar atbilstošo galotni. (skat. pielikumu Nr.6)

Prognozējamais rezultāts: skolēniem pēc dzirdes jānosaka lietvārdi, jāpieraksta tie kopā ar prievārdu, jānosaka deklinācija un locījums, jāatzīmē galotne.

На солнце – 2 скл., в н.п..

В долине – 1 скл., в н.п..

В лазури – 3 скл., в н.п.

Veiktā uzdevuma analīze atklāj, ka 10 skolēni izpildījuši uzdevumu pareizi, 6 skolēni pieļāvuši kļūdu vārda *в лазури* galotnē. 3 skolēni nepareizi noteikuši deklināciju vārdam *на солнце*, 4 skolēni paredzēto vārdu skaitā iekļāvuši vārdu *и песню*, 3 skolēni nebija pierakstījuši visus vārdus.

Kopā ar skolēniem tika izanalizēti pierakstītie vārdi. Tika noteikts, uz kādu jautājumu šie vārdi atbild. Tika minēti 2. un 3.deklinācijas vārdu piemēri. Prasmes nostiprināšanai skolēniem tika uzdots pierakstīt diktētos vārdus ģenitīva locījumā, noteikt to deklināciju un atzīmēt galotni.

3. Спишите сочетания слов, поставьте данные в скобках существительные в нужном падеже. Укажите склонение и падеж существительных. Выделите окончания (14. pielikums).

Uzdevums skolēniem: norakstīt vārdu savienojumus, iekavās dotos vārdus pārveidojot vajadzīgajā locījumā. Noteikt deklināciju un locījumu. Noteikt galotni.

Veicot uzdevumu, skolēniem jāatšķir radniecīgo lietvārdu piederība dažādām deklinācijām.

Prognozējamais rezultāts: skolēniem iekavās dotie lietvārdi jāpārveido vajadzīgajā locījumā. Jānosaka deklinācija, locījums un galotne.

Писал в тетрадке – 1 скл., в п.п.. Рисовал в тетради – 3 скл., в п.п.. Скакал на лошади – 3 скл., в п.п.. Ехал на лошадке – 1 скл., в п.п.. Дремал на кровати – 3 скл., в п.п.. Спал на кроватке – 1 скл., в п.п.. Лежал на печи – 3 скл., в п.п.. Испекли в печке – 1 скл., в п.п..

Veiktā uzdevuma analīze atklāj, ka 15 skolēni uzdevumu izpildījuši pareizi, 5 skolēni pieļāvuši kļūdu vārdu savienojumā *рисовал в тетради*, uzrakstot galotni *-e*. 3 skolēni pieļāvuši kļūdu galotnē *дремал на кровати*. 3 skolēni vārdu savienojumā *писал в тетрадке* uzrakstījuši galotni *-и*.

Kopā ar skolēniem tika izanalizēti vārdu savienojumi, kuros pieļautas kļūdas vārdu galotnēs. Uzmanība tika pievērsta tam, ka skolēniem jābūt vērīgākiem, norādot radniecīgo vārdu pirmatnējo formu.

Kārtējā pārbaude. Lai noteiktu aprobācijas uzdevumu efektivitāti lietvārdu deklinācijas un locījuma noteikšanas prasmes attīstīšanā, diplomdarba autore veica kontrolpārbaudi.

Skolēniem tika uzdots darbs ar tekstu, kas bija piesātināts ar gramatisko vielu par tēmu «Безударные гласные в падежных окончаниях существительных». Skolēniem bija jāizraksta 1.deklinācijas lietvārdi, jānosaka locījums un galotne. (15. pielikums)

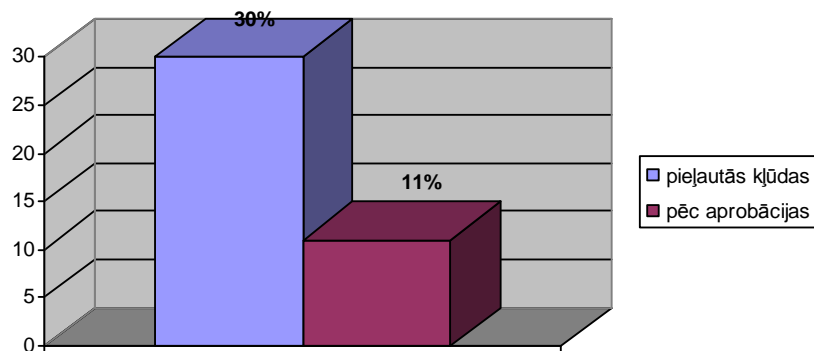
Uzdevums skolēniem: atrast tekstā 1.deklinācijas lietvārdus, izrakstīt tos, noteikt to locījumu, atzīmēt galotnes.

Prognozējamais rezultāts: skolēniem jāizraksta sekojoši vārdi:

Ожидаемый результат: учащиеся выпишут следующие слова: *от верхушки – 1 скл., в р.п., до дороги – 1 скл., в р.п., пшеницы – 1 скл., в р.п., в дубраве – 1 скл., в п.п., при переправе – 1 скл., в п.п., подле палатки – 1 скл., в р.п., около батареи – 1 скл., в р.п., на площадке – 1 скл., в п.п., игра – 1 скл., в в.п., в капусте – 1 скл., в п.п., в овчарне – 1 скл., в п.п., овца – 1 скл., в и.п., коза – 1 скл., в и.п., к воле – 1 скл., в д.п..*

Skolēnu veiktā uzdevuma analīze atklāj, ka:

- 89% skolēnu uzdevumu veikuši pareizi;
- 11% kļūdījušies divos vārdos: izrakstījuši vārdu *к соли* (3 скл.), bet nav izrakstījuši vārdu *около батареи* (1 скл.).

7. shēma. Salīdzinājuma diagramma par ortogrammu "Lietvārdu galotnes"

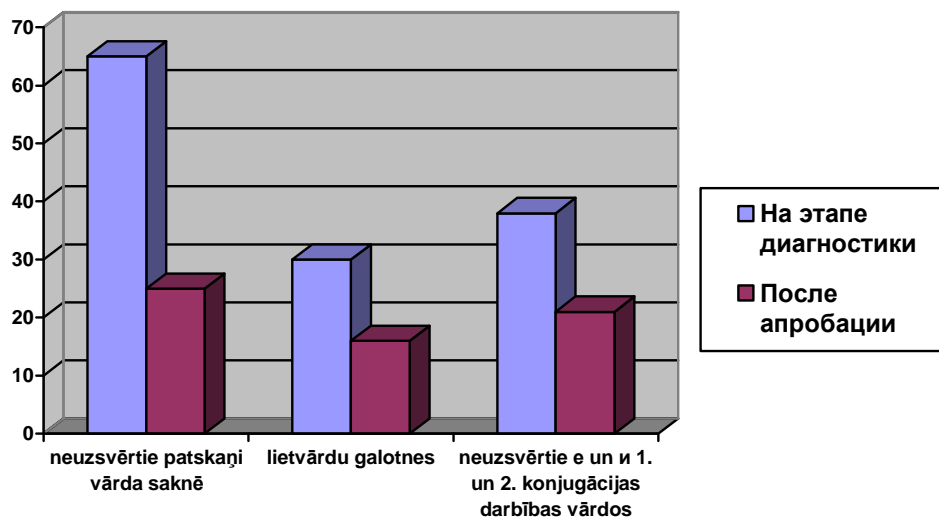
Lai noteiktu ortogrāfijas prasmju patieso līmeni pēc veiktā darba (noslēguma kontrole), skolēniem tika uzdots uzrakstīt sacerējumu par tēmu «Вешной на реке».

Skolēnu sacerējumu analīze noskaidro, ka skolēni savā rakstībā pieļauj mazāk kļūdu ortogrammās, kurām tika pievērsta uzmanība izmēģinājumdarbības gaitā.

Skolēnu sacerējumu vērtējuma rezultāti atspoguļoti tabulā.

4.klases skolēnu ortogrāfijas kļūdas pašsacerētā tekstā

Ortogrammas «Neuzsvērtie patskaņi vārda saknē»	25%
Ortogrammas «Lietvārdu galotnes»	16%
Ortogrammas «Neuzsvērtie patskaņi e un i 1. un 2. konjugācijas darbības vārdos»	21%

8. shēma Диаграмма сравнения орфографических ошибок, допущенных учащимися

4го класса

Secinājumi:

- 75% skolēnu pareizi lieto ortogrammu «*Neuzsvērtie patskaņi vārda saknē*».
- 84% skolēnu pareizi raksta lietvārdu galotnes.
- 79% skolēnu pareizi raksta 1. un 2. konjugācijas darbības vārdu galotnes.

Iegūtie rezultāti ļauj izdarīt secinājumu, ka aprobācijas uzdevumi ir efektīvi skolēnu ortogrāfijas prasmju pilnveidošanai.

Nobeigums

Pamatojoties uz diplomdarba ietvaros veikto pētniecības darbu, diplomdarba autore nonākusi pie sekojošiem secinājumiem:

1. Neskatoties uz to, ka ortogrāfijas metodikai ir plaša un bagāta vēsture un mūsdienās ir ne mazums publikāciju par pareizrakstības mācīšanu, sākumskolas skolēnu ortogrāfisko prasmju attīstīšana joprojām tiek atzīta par vienu no sarežģītākajām lingvo-didaktikas problēmām.

Lingvodidaktikas pētījumu analīze atklāj, ka minēto grūtību cēloņi un iemesli ir sekojošie:

- fakts, ka mūsdienu sākumskolas skolēni lasīt sāk vēlu un maz lasa daiļliteratūru;
 - sākumskolas skolēnam apkārt esošā dabiskā sarunvalodas vide, kura piesārņota ar neskaitāmām ortogrāfijas kļūdām,
 - pārmaiņas, kas mūsdienās skārušas saskarsmes veidus, rakstiskās komunikācijas nozīmes samazināšanās un pazemināšanās.
2. Sākumskolas posmā tiek likti pareizrakstības pamati. Bērni skolā pirmkārt apgūst rakstītprasmi. Šajā jēdzienā tiek ietverta alfabēta apguve un kaligrāfija, grafisko un ortogrāfisko noteikumu un to sistēmas apguve, ortogrammu pārbaude ar atbilstošajiem likumiem un citiem līdzekļiem.

Mūsdienās krievu valodas lingvo-didaktikā ir izstrādāti un zinātniski pamatoti sākumskolas skolēnu ortogrāfisko prasmju attīstīšanas teorētiskie pamati. Tajos ietverts:

- skolēnu priekšstatu attīstība par ortogrammu, ortogrāfijas likumiem, kā arī ortogrāfisko prasmju pilnveidošana;
- prasmes attīstīšana saskaņā ar vārdos ortogrāfijas problēmas un risināt tās.

Turpat pieskaitāma arī ortogrāfiskā darba virzieni krievu valodas apguves sākumposmā. Jāpiebilst, ka šī lingvo-didaktikas pieredze cieši saistīta ar skolēnu ortogrāfiskās pareizrakstības attīstības problēmām valodas pamatzemē Krievijā.

3. Diplomdarba autore uzsvērusi galvenos sākumskolas ortogrāfiskā darba virzienus:
 - sistemātiskums skolēnu ortogrāfisko prasmju veidošanā;
 - krievu valodā (dzimtās valodas) un latviešu valodā pieņemto valodas normu (to skaitā arī ortogrāfijas) salīdzinājums;
 - etimoloģisko liecību izmantošana par vārdu, izskaidrojot tā ortogrāfisko formu;

Šos darba virzienus veicina sekojošas metodes:

- valodas analīzes un sintēzes metode;
- imitācijas metode (iegaumēšana, iekalšana);
- gramatiski-ortogrāfisku uzdevumu risināšanas metode.

Metodes izvēle ir apmācības procesa optimizācijas atslēga. To nosaka:

- a) ortogrammas veida;
- b) skolēnu vecumposma iespējām.

4. Diplomdarba pētnieciskā darba ietvaros autore izanalizējusi 4.klases skolēnu ortogrāfiskās kompetences līmeni, pielietojot sekojošas metodes:

- pārrunas;
- skolēnu rakstu darbu (sacerējumu, atstāstījumu) analīze.

Veiktās analīze rezultātā konstatēts sekojošais:

- konkrētās klases skolēnu rakstu valodai tipiskās ortogrāfijas kļūdas saistītas ar ortogrāfijas tēmām «Безударные гласные в корне слова», «Буква е, и в безударных окончаниях существительных», «Буквы е, и в безударных личных окончаниях глаголов I и II спряжения».

Minētās kļūdas pieļauj 70% klases skolēnu. To cēloņi ir:

- nenoformējusies skolēnu prasme pamanīt vārdā ortogrammu;
- nenoformējusies skolēnu prasme veidot spriedumus, risinot ortogrāfijas uzdevumus vārdos.

5. Autore pētnieciskajā darbā konstatētās 4. klases skolēnu tipiskās ortogrāfiskās kļūdas un to cēloņi kļuva par pamatu izmēģinājumdarbībai, kuru autore veica dotajā klasē ar mērķi attīstīt un pilnveidot skolēnu ortogrāfisko kompetenci.

Mērķtiecīgi izraudzītu ortogrāfijas uzdevumu aprobācijas rezultātā (ņemot vērā, no vienas puses, autore konstatētās reālās problēmas un, no otras puses, lingvo-didaktikas pieredzi) autore nonākusi pie sekojošiem secinājumiem un rezultātiem:

- 4. klases skolēni pilnveidojuši savas prasmes viņiem „grūto” ortogrammu jomā. Ja diagnostikas etapā kļūdas ortogrammā «Безударные гласные в корне слова» pieļāva 65% skolēnu, tad pēc uzdevumu aprobācijas - tikai 25%. Analogiski rezultāti iegūti darbā ar citām grūtām ortogrammām;
- dotās klases skolēni pilnveidojuši prasmi pamanīt ortogrammas vārdos un veidot spriedumus, risinot ortogrāfijas uzdevumus vārdos, par ko liecina diplomdarba autore skolēniem uzdoto kontroluzdevumu rezultāti.

6. Ieteikumi skolotājiem:

- 1) sistemātiski diagnosticēt skolēnu pieļautās ortogrāfijas kļūdas;

- 2) noteikt un formulēt konkrēto kļūdu cēloņus;
- 3) mērķtiecīgi atlasīt uzdevumus, pamatojoties uz konstatēto problēmu risinājumu, sistemātiski pielietot tos praktiskajā darbā;
- 4) attīstīt skolēnu apzinātas ortogrāfiskās prasmes, kas pirmām kārtām balstās uz skolēnu prasmi pamanīt vārdā ortogrammas un veidot spriedumus, risinot ortogrāfijas uzdevumus.

Izmantotas literatūras saraksts

- 1 Mazākumtautību valoda. Pamatizglītības standarts 1.–9. klasei.
<http://isec.gov.lv/saturs/standarti/new/stpmaztaut.htm>
- 2 Алгазина, Н. Н. Формирование орфографических навыков. Москва: Просвещение, 1987.
- 3 Богоявленский, Д.Н. Психология усвоения орфографии. Москва:Просвещение, 1966. 308 lpp.
- 4 Виноградов, В. В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) - 4-е изд. Москва: Рус. яз., 2001. 720 lpp.
- 5 Гаврилина, М. А. Русский язык в 4-5 классах. Rīga: Mācību grāmata, 2004
- 6 Жуйков, С. Ф. Формирование орфографических действий. Москва: Просвещение, 1965.
- 7 Зиндер, Л. Р. Общая фонетика. Москва: 1979.
- 8 Иванова В.Ф. Трудные вопросы орфографии. Москва: 1982.
- 9 Иполитова, Н. Текст в системе обучения русскому языку в школе. Москва: 1998.
- 10 Казарцева, О.М. Культура речевого общения: теория и практика обучения. Учебное пособие. Москва: Флинта, Наука, 1998. 496 lpp.
- 11 Ладыженская, Т.А. Устная речь как средство и предмет обучения: Учебное пособие для вузов Изд. 2-е, перераб. Москва: 2001. 136 lpp.
- 12 Ларнер, И.Я. Дидактические основы методов обучения. Москва: Педагогика, 1981.
- 13 Львов М.Р. Правописание в начальных классах. Методические указания ко всем темам программ по русскому языку. Москва: Астрель АСТ, 2001. 256 lpp.
- 14 Моисеев А.И. Основной принцип современной русской орфографии: морфологический или фонемный?. Москва: 1995.
- 15 Павлова, М. А. Интенсивный курс повышения грамотности с помощью НЛП. Москва: Издательство Института психотерапии, 2000.
- 16 Плигин, А. А. Концептуальные подходы к разработке личностно-ориентированного бучения русскому языку в школе.
<http://www.nlpcenter.ru/index.php?sid=92&did=179>
- 17 Разумовская, М. М. Методика обучения орфографии в школе. Москва: Просвещение, 1996.
- 18 Розенталь, Д., Теленкова, А. Справочник по русскому языку. Словарь

- лингвистических терминов. Москва: Оникс 21 век, 2003. 623 lpp.
- 19 Русский (родной) язык 1.–9. классы. Mācību priekšmeta programmas paraugs.
<http://isec.gov.lv/saturs/program/kival.htm>
- 20 Сахарный, Л. Как устроен наш язык. Москва: Просвещение, 1978. 160 lpp.
- 21 Ушаков, М.В. Методика правописания. Москва: 1959.

Anotācija

Diplomdarba tēma – „4. klases skolēnu pareizrakstības prasmju pilnveidošanas iespējas krievu valodas stundās mazākumtautību skolā”.

Pētījuma mērķis – izpētīt 4. klases skolēnu ortogrāfiskās rakstpratības pilnveidošanas iespējas, ņemot vērā viņu ortogrāfiskās kompetences reālo līmeni un mērķtiecīgi izvēlētus ortogrāfiskas uzdevumus.

Diplomdarba mērķa īstenošanai izvirzīti šādi **uzdevumi**:

- izanalizēt šim jautājumam nepieciešamo zinātniski – metodisko literatūru, apkopot uzkrāto pieredzi mūsdienu lingvodidaktikā par diplomdarbā izpētīto problēmu;
- atklāt metodikas pamatprincipus sākumskolas skolēnu ortogrāfisko prasmju attīstīšanai;
- konstatēt sasniegumus un grūtības (tipiskās kļūdas) 4. klases skolēnu rakstu valodā, noteikt tipisko kļūdu cēloņus;
- formulēt ortogrāfiskās problēmas, kuras nepieciešams atrisināt 4. klases skolēnu rakstu valodā, noteikt to risināšanas veidu (ortogrāfisko uzdevumu izvēlē, didaktiskais materiāls);
- aprobēt praksē dažus ortogrāfisko uzdevumu veidus konstatēto rakstīšanas valodas problēmu atrisināšanai 4. klases skolēniem;
- izdarīt secinājumus (noteikt praksē veiktā darba efektivitāti skolēnu ortogrāfiskās rakstpratības līmeņa pilnveidošanai).

Diplomdarbs sastāv no ievada, trīs daļām, nobeiguma, literatūras saraksta, pielikumiem.

Pirmā daļa ir par ortogrāfiskās kompetences saturu, jaunāko klašu skolēnu ortogrāfisko prasmju attīstības aktualitāti.

Otrajā daļā diplomdarba autore analizē lingvodidaktu uzkrāto pieredzi skolēnu ortogrāfiskās rakstpratības attīstīšanā.

Trešajā daļā autore apraksta izmēģinājumdarbības gaitu un rezultātus. Autore pētnieciskajā darbā konstatētās 4. klases skolēnu tipiskās ortogrāfiskās kļūdas un to cēloņi kļūva par pamatu izmēģinājumdarbībai, kuru autore veica konkrētā klasē ar mērķi attīstīt un pilnveidot skolēnu ortogrāfisko kompetenci.

Mērķtiecīgi izraudzītu ortogrāfijas uzdevumu aprobācijas rezultātā (ņemot vērā, no vienas puses, autore konstatētās reālās problēmas un, no otras puses, lingvodidaktikas pieredzi) autore nonākusi pie šādiem **secinājumiem un rezultātiem**:

- 4. klases skolēni pilnveidojuši savas prasmes viņiem „grūto” ortogrammu jomā. Ja diagnostikas etapā kļūdas ortogrammā «Безударные гласные в корне слова» pieļāva 65% skolēnu, tad pēc uzdevumu aprobācijas - tikai 25%. Analogiski rezultāti iegūti darbā ar citām grūtām ortogrammām;
- dotās klases skolēni pilnveidojuši prasmi pamanīt ortogrammas vārdos un veidot spriedumus, risinot ortogrāfijas uzdevumus vārdos, par ko liecina diplomdarba autores skolēniem uzdoto kontroluzdevumu rezultāti.

Annotation

The given work has done the theme “Skills of orthography and their variants of forming or used peoples of form at the lessons of Russian language in school”. The aim of investigation lies on the fact that to research the possibility of achievement the orthographic literacy of pupils 4 form, to include the attention of real level pupils with their orthographic competence and to approach the special orthographic competence.

The given problem has a principal meaning to realize this situation and has next tasks of investigation:

- to analyze scientific and methodical literature about this question; to generalize the experiment in the modern lingvo-didactic about this given problem;
- to expose the bases and principles of development’s methods among the pupils the primary school of orthographic skills;
- to allot the achievements and difficulties (the typical mistakes) in writing speech of pupils 4 form and to definite the reasons of typical mistakes;
- to define orthographic problems which should decide in writing speech pupils of 4 form, to show the methods of perfect making (to change orthographic tasks, the didactic materials);
- to select some kinds of orthographic tasks in the practical which are given in writing speech of 4 form pupils;
- to lead out of conclusions (to define the effect of given work in the practice that to achieve the level of orthographic literacy these pupils).

The given work has consisted of the introduction and three parts.

The first part has consisted the base of the orthographic competence should develop at the lessons of Russian language.

The second part the author has analyzed the didactic experience is received in the development of pupils in their orthographic literacy.

The third part the author has described the given experience and the results, the conclusion, the list of literature and appendix.

The typical orthographic mistakes and their reasons among the pupils of form 4 are used in the base of the given results, which the author has given to achieve of the orthographic literacy’s pupil.

The investigation has given the analyze of orthographic tasks and the author has done the results and experiences:

- Pupils of 4 form to achieve their skills in the field of “difficult” orthograms. The mistakes of orthogram “Unstressed vowels in the roof of word”, has give 65% of pupils at the beginning that after special exercises – only 25%. The same we have other difficult orthograms.
- Pupils this form have achieved the skills to notice the orthograms in the discussion of orthographic tasks in the worlds (that used the results of given tests are received the author of given work).

Pielikumi

1. pielikums.

ТЕЛЕФОН

КОНФЕТА

ПИАНИН

КОРЗИНА

БАКА

МАТЧ
ФУТБОЛ

2. pielikums

Saruna ar skolēniem.

1. Как вы думаете, нужно ли сегодня изучать орфографические правила и уметь грамотно писать, если учесть, что есть компьютер, который может исправить все ошибки?
2. Как вы сами оцениваете грамотность своей письменной речи?
3. Когда вы не знаете, как правильно написать слово, к кому или чему вы обращаетесь за помощью?
4. Назовите самые трудные орфограммы русского языка.

3. pielikums

Прочитайте слова и запишите только те из них, в которых есть орфограммы.

Школа, парта, окно, стол, пол, стена, дети, мебель, друг, руки, трава, земля, шапка, книга, лук.

4. pielikums

Запишите со слуха те слова, в корнях которых есть орфограммы.

Горит восток зарею новой.

Уж на ранине по холмам

Грохочут пушки. Дым багровый

Кругами всходит к небесам

Навстречу утренним лучам

(А. Пушкин)

5. pielikums.

Выпишите слова с орфограммой в корне. Докажите, что орфограмма есть (6 мин.)

Зазеваться, крикнуть, вставать, солнце, радость, суровый, белесый.

6. pielikums

Выписать глаголы с орфограммой в корне, подобрать проверочные слова.

Алёша распахнул окно, выглянул на улицу. Лужи сверкали, всё стало таким нарядным и весёлым, что захотелось сейчас же выбежать на улицу и босиком отправиться путешествовать по тёплым лужам...

(По М. Левашову)

7. pielikums

Работаю учителем

Слова с орфограммами	Слова без орфограммы
Конфета, стол, папка, листок, весело, капель, стена.	Крем, снег, трава, дерево, цветы.

8. pielikums

Определите спряжение глаголов по их неопределённой форме. Запишите глаголы в два столбика: I спряжение и II спряжение.

Зеленеть, стрелять, любить, держать, скакать, лечить, брить, слышать, считать, отодвинуть, красить, проверить, краснеть.

9. pielikums

Запишите на слух глаголы с безударными окончаниями и докажите какого они спряжения

Вот уж скоро снег последний в поле тает,

Тёплый пар восходит от земли,

И кувшинчик синий расцветает,

И зовут друг друга журавли.

(А. К. Толстой)

10. pielikums

Запишите глаголы в две группы:

- a. с ударными личными окончаниями;
- b. с безударными личными окончаниями.

Укажите спряжение глаголов.

Кричать, лететь, лечить, мечтать, петь, таять, тонуть, брить,
полоть, говорить, обидеть, любить, слышать.

11. pielikums

Выучить наизусть стихотворение С. Черного и записать по памяти

Лохматые тучи нахмурили лоб,
А ветер колючий сгребает сугроб,
Бросает снежинками,
Над пухлым забором несётся прыжками,
Белым узором заносит мохнатые окна и дверь
И воет, как зверь!

12. pielikums

Запишите словосочетания, впишите пропущенные буквы.

Укажите склонения и падежи существительных

Шёл (по чему?) по улице (1 скл., в д.п.), по тропинк..., по
площад... .

Читал о ястреб..., об олен..., о мыш..., о рыс..., о тигр... .

Стрелились в парк..., в деревн..., в театр., на площад... .

13. pielikums

Запишите со слуха имена существительные с предлогом.
Определите склонение и падеж, выделите окончание.

На солнце темный лес зардел.

В долине пар белеет тонкий.

И песню раннюю запел

В лазури жаворонок звонкий.

14. pielikums

Спишите сочетания слов, поставьте данные в скобках существительные в нужном падеже. Укажите склонение и падеж существительных. Выделите окончания.

Писал в (тетрадка). Рисовал в (тетрадь). Скакал на (лошадь).
Ехал на (лошадка). Дремал на (кровать). Спал на (кроватька).
Лежал на (печь). Испекли в (печка).

15. pielikums

Текущий контроль.

Выписать имена существительные 1-го склонения, определить падеж, выделить окончания.

Ярко-жёлтым ковром от верхушки холма до самой дороги тянутся полосы пшеницы. Казак не хочет отдохнуть ни в чистом поле, ни в убраве, ни при опасной переправе. Подле палатки, около самой батареи, на расчищенной площадке, была устроена нами игра в городки. Не верь козлу в капусте, а волку в овчарне. Лакома овца к соли, а коза к воле.

Ar šo galvoju, ka diplomdarbs izstrādāts patstāvīgi, bez citu palīdzības un nesatur norakstījumus bez atsaucēm. Šis darbs tādā vai citādā veidā nav nekad iesniegts nevienai citai pārbaudījumu komisijai un nav nekur publicēts.

2006. gada 25. maijā.

(paraksts)

Diplomdarbs aizstāvēts Diplomdarba pārbaudījumu komisijā

2006. gada ____.

un novērtēts ar _____.

Diplomdarba pārbaudījumu komisijas sekretārs

(paraksts)